

پونج کانپی

پته خزانه یو واقعیت دی

لیکونکی

محمد معصوم هونک

۱۳۷۵ ش کال

Ali Sarwar
16.12.1388
KSP

پونځ کانۍ

پته خزانه یو واقعیت دی.

لیکونکی

محمد معصوم هونک

۱۳۷۵ ش کال

د کتاب نوم — پوخ کانی
لېکوال — محمد معصوم هونگ
د چاپ کال — ۱۳۷۵ (۱۹۹۶ع)
د چاپ ئخای — تورنتو - کانادا
د چاپ شمیر — پىنځه سوه توکه

اهداء

ستر الفانی محقق
اکادمیسین پوهاند عبدالشکور رشاد

ته

چې د پښتو ژبې او تاریخ د بري سخرغونې
د دوي په لامن خلاصې سوي دي

فهرست

منځ	عنوان
الف	لومړۍ خبرې
۱	د پېي خزانې په باب اعتراضونه او شکوک
۱۰	د پېه خزانه فی المیزان کتاب ته یوه کته
۵۳	هیواد – هواد
۶۸	د هیواد کلمې تاریخي پس منظر
۸۰	د (ع) توری تاریخي سوابق
۹۱	د پېي خزانې د جعلیت افسانه
۱۰۲	د پېي خزانې مخالفین

بسم الله الرحمن الرحيم لومړۍ خبرې

په خزانه دېبستو ادبیاتو یوه دیره مشهوره او معتبره
تذکره ده چې دعلم دوست او علم پرور پاچا شاه حسین هوتك د
ادبی مجلس دمنشي محمد هوتك بن داودخان بن قادرخان په قلم
په ۱۱۴۱ - ۱۱۴۲ هجري قمري کال په کندهار کي کبل
سوبي ده تول کتاب پر درو برخو ويشل سوي دوا په لومړۍ
برخه کي پې پخوانۍ شاعران ، په دوهمه کي دمولف معاصر يا
دده وعصر ته نزدې شاعران او په دريمه کي نسخي شاعرانۍ
معرفې سوي دي چې دمولف په ګډون تول یو پنځوس تنه
شاعران (۶ نسخي او ۴۵ نارينه) کيږي .

ددخه کتاب یوازنی خطی نسخه چې زموږ په واک کي
ده ، دافغانستان په ملي ارشيف کي خوندي ده او ۱۲۱مخد لري
دغه نسخه په ۱۳۰۳ هجري قمري کال دکوثې په بناړکي
د محمد عباس کاسي په قلم د حاجي محمد اکبر هوتك له پاره له

هفي نسخه هنخه رانقل سوي ده چي په يوزر ودوه سوه پنځه
شپېتم هجری قمری کال دنور محمد خروشي په لاس
دسردار مهر دل خان مشرقي له پاره خطاطي سوي وه .
په خزانه دلومري محل له پاره دارواهیاد لوی استاد علامه
عبدالحی حبیبی له مقدمې ، تصحیح ، شروحو ، حاشیو ،
تعليقانو (۴۸ مخه) او فارسي ترجمې سره یو محای په يوزر و
درې سوه درویشت هجری شمسی کال د پېښتو تولني له خوا
دکابل په عمومي مطبعه کي چاپ سوي ده ارواهیاد علامه
حبیبی په دغه وخت کي دادیباتو پوهنځي رئيس او د پېښتو تولني
مرستیال و . تر هفه وروسته بیا دا مهمه تذکره ځلور واره د
هیواد دیبلابیلو فرهنگي موسسو له خوا چاپ سوي ده دغه راز
پي انگريزي ، الماني ، روسي ، عربي او اردو ترجمې هم
څربۍ سوي دي چي ځيني پي دنول كتاب ڦياره او ځيني پي بیا
دكتاب دیوبې برخې ترجمه ده وروستي چاپ پي په هیوادکي
دننه په ۱۳۵۷ ش کي او له هیواده بهرداه ۱۳۷۴ ش کال د

مرغومي په مياشت کي ديوه هيوادپال افغان بساغلي امام الدين
ساپي په همت او ملي لګست په المان کي سرته رسيدلى دعى
دغه چاپ يې چې د کابل د دوهم چاپ کاپي ده ، دتعلیقاتو
برخه نه لري او بساغلي امام الدين ساپي پربی دوه مخه يادونه
کېلې ده چې گتوري خبری پکېښي دي . بساغلي ساپي صاحب
يوه بله ميرانه هم کري ده او هغه دا چې دغه اثر چې هر چا تربى
خوښئ دعى پوستي لګست پې پر خله غاره اخيستئ او ورلیزلى
ې دعى . په همت دې برکت سی .

د پتني خزانې په باب خورا ديري ليکنې سوي دي چا يې
په تايد او توصيف کي قلمونه وهلي او چاپي په تردید کي خولې
خلاصي کري دي . دي هنگامي دعلامه حببيي مرحوم ترموني
وروسته دير زور دا خيست . البته دلرغونو اثارو دکره کتنې
جريان يوه لازمي او نورمال پېښه ده او سني باید داولنيو تبروتني
سمي کري ، مگر دپتني خزانې پر خلاف کمپابين چې لا جريان
لري ، په بل راز روحبه پېل سوي دعى چې چنداني له علمي

اوتحقیقاتی معیارونو سره سرنه خوری ددغه کمپاین په مقابل
کي زما دريد و اساسی عامل هم دادئ چي د پتي خزانې
مخالفينو پخېل مخالفت کي له بده مرغه دعلم لمن ايله کري ده
د جاه طلبيو او شخصي هقدو افبيه بې په ليکنو له ورایه
هڪاري ، د بو خو تبروتني په خاطر تول کتاب مجعلو گتل
سوئ دئ - که داسي نه واي مابه هيٺکله په دي لارکي گام نه
واي اينسي .

ارواهاد علامه حبibi تر وفات يوکال دمخه پخله يوه
ليکنه کي چي په پنه خزانه کي بې دخينو تبروتني په باب کېپلي
وه ، واي چي پعي خزانې تر چاپ او خپريدو وروسته ۱۰۰۰
په داخل اود باندي کي داسي يوه هنگame واچوله ، چي د مینانو
او باغلو په قول د پستو يوسپي هغلی کتاب اود مخالفانو په
نفونه يو (مجعلو) اثر وگانه سو . زه د مینانو د ميني
اود شکاکانو د بي خايه خبرو او تورونو دواره پرخوانه يم تول
شيان باید چي په علمي محک و وهل سې ، او هره شخه چي وي

دپهی او بصیرت په رونا کې او اریدای سی . په دنباکې دasic
كتاب نسته ، چې مخوک اعتراض پرونکرای سی او تاریخي
كتابونه او تذکرې خودبرې تېروتنی او خطاوې هم لري مگر
ديو مخواشباھاتو په کړنه ، مخوک ګرده كتاب نه فور مخوي ،
او مولف ته ېې بشکنځل نه کوي .

(وګوري - د محمد هوتك ياد دوهم منځ)

ما په دې نیمگربې ليکنه کې د معترضینو د اساسی او
همده اعتراضونو علتونه او جوابونه لوپه دې ارتباټ نور
مطالب ګښلي او هم مې د پنځي خزانې د اصلیت په باب خپل
کورني (خاندانې) روایتونه راوري دې . زما دا او سنې
زيار د هفي غېرني ادامه ده چې د یو زر و درې سوه او یايم کال
په جوزاکې مې د کراچې په بهارکې پل کړې وه . سېکال زما
یوه فاضل ورور د یو لېک په ترڅ کې راهخه وغوبتل چې په
دې برخه کې خپلی خورې ورې ليکني سره ھونډي کرم او د
یوه مستقل اثر په توګه ېې څپورکرم . له پاک خدايې راضي یم

چې د دفعه کاردنې سره کېيدو تواني بي راکړو او دادئ خپل
نیمگری زیار ستاسي درنو لوستونکو مخې ته ایودم .

په درناوي

محمد معصوم هوتك

تورننو — کانادا

۱۳۷۵ — ۲ — ۳۱

۱۹۹۴ — ۵ — ۲۱

دېنې خزانې په باب اعتراضونه او شکوک

دېنې خزانې په باب دزیاترو اعتراضونو
اساس د نارویژې ختیع پوه مارګنسترن پر هفو لیکنو ولار دعا
چې په دلثة المعارف اسلام طبع لندن کې ېکړي وې اوژه به
راتلونکو پانو کې هنو ته اشاره وکرم مستشرقینو نور د دې
غرکۍ له شاربلو غخه لاس اخښتی دی . دې اوته اوس زما
د فاضل استاد خبره (مستشرکین) دېر پیک و هي (زما فاضل
استاد به ختیع پوهان پر دوو دلو ويسل هغه چې ېک له سیاسي
ملحوظاتو دختیع پر ژبو او ادبیاتو عجینی کوي مستشرقین او
هغه چې په ژینیو او ادبی عجینو کې اساسی غایه سیاسي گني
وې ، مستشرکین بلل) .

زموز په ګاونديو هيوادو ایران او پاکستان کې هم پر په
خزانه لیکنی سوي دي په ایران کې ديوه افغان لیکوال له خوا
او په پاکستان کې ديوه پېستانه محقق له خوا - زه غواړم داړو

نه یوه لنده کته وکرم .

نجیب مایل هروی د (تاریخ وزیان

در افغانستان) په نامه یو اثر دینبیاد موقوفات دکتر محمود اشار
یزدی له خوا په ۱۳۴۲ ش (۱۹۸۳م) په تهران کې خپور
کړئ دعې دکتاب اصل نوم (پژواک ابتدا) و چې
دنasher په مشوره یې نوم ور اړولو او (تاریخ وزیان در
افغانستان) ېږي ورنه تاکلیع دعې په دې کتاب کې دمولف په قول
په افغانستان کې دفرهنگی تشتنه علتوونه محیل سوی دی او دده
په نظر افغاني لیکو الوتراوسه دېپتو او فارسي مستله په صمیمانه
او محققانه توګه نه ده محیرلې ، هم فارسي ژبو او هم پښتو په
دېر عصبيت سره یود بل په وراتندي دريدلني دی اودا کارد
دوارو خواوو د ېږي هویتی سبب سوی او دی هيله من دعا چې
په دې لاره کې یوه غونه له غوتو عخه پرانیزې (پیش سخن
اتم من)

جهه ، دا خو هغه کلیشه یې خبرې دې چې د زیاتر و دغه دول

کتابو په سریزو کي بې خوک لولی خوچي متن ته بې خبرسي
خبره بیخی بل راز وي . زه د تول کتاب کره کتنه بل وخت
ته پریزدم یوازی بې هغه برخه راخلم چي له پښتو ادب لوپه تیره
بیا له پتی خزانې سره اره لري ددې اثر په نوی یم منځ کي د پنه
خزانه اصل است یا جمل ترعنوان لاندې یو لر مطالب راغلي
دي چي په شنلو ارزې . دی لېکي : آقای حبیبی ویاراتۍ
اعتقاد دارند که قلیمترین اثر مكتوب زیان پشتو به قرن هفتمن
هجری میرسد ادھاری آنان بر اساس کتابی است بنام (تذکره
الاولیاء) تالیف سلیمان ماکو (۱۲ هجری) کتابی که چند
ورق آنرا آقای حبیبی واصحابی دیده اند و دیگران فقط چاپ
عکسی آنرا رویت کرده اند .

منبع دیگری که حبیبی ویاراتۍ بدان استناد میورزند پته
خزانه است ، فراهم آورده محمد هویک ، در سال ۱۴۲ هجری
که تراجم احوال چهل و نه شاهر زن و مرد را (درحقیقت
پنجاه ویک شاهر - مصصوم هونک) در بر دارد از سال ۱۳۹

هجری تا دوران مولف . پته خزانه را به فارسی میتوان خزانه نهفته خواند ، و این گنج همچنان نهفته است و تنها بر حبیبی ویارانه اصل نسخه نمایان شده . هر چند چاپ آنست و عکسی از آن بعمل آورده نند ولی از روی عکس به اصل نسخه نمیتوان پی برد . هم نمیتوان آنرا لزلحاظ نسخه شناسی و خط شناسی آزمون کرد و به محک مرکب شناسی زد ۱ (تاریخ وزیان در افغانستان صفحه ۹۰ - ۹۱)

تردی و روسته لیکی چې له همدی امله مارگنسترن دېعی خزانې دزرو اشعارو لو دغه راز ددفعي تذکرې په باب دژیپوهني او تارخ پوهني له مخی یولو ایرادونه کري او ویلی پې دې چې دحبیبی دنظریاتو سموالی به هفه وخت دمنلو وړ وي چې نومسورې خطی نسخه د (فیلالوزی) له مخی وغیرل سی - نجیب مایل هروی دفقید مارگنسترن دایرادو خبره دېعی خزانې ددریم چاپ دهفی سریزی په حواله لبکی چې پکبهی ارو ایجاد علمه حبیبی دمارگنسترن اونورو گورنبو او بهرنبو

شکاکانو اعتراضونوته مفصل جواب و رکری دی او په هغه کي
پي دمارگنسترن ددغه پيشنهاد په باب چي نسخه دي د فيلالوژي
له مخني و محيرل سی ، داسې لېكلى دي : ۱ طوريکه جناب
مستشرق نوشته شده كتاب پعه خزانه باید محل تحقیق
و بازرسی علمی و زبان شناسی و تاریخی فرار گیرد ! این صحیح
و لازم است ولی از طرف که ؟ کسی که زیان پشنو زبان مادری
او بوده وهم مبادی زبان شناسی جلید و ریشه شناسی کلمات
و تاریخ افغانستان و پشتوزبانان و تحولات السنہ آسیای میانه و
سبک شناسی آن آگاه باشد .

(پعه خزانه دریم چاپ دسریزی شیزم منځ)

په دې صورت کي نو دمارگنسترن داهتر افس دیبا تکرار لو
ارتیا نه پاتیری او ماته لا دھیر ارتیا خبره داده چي له دغه راز
آمادګي سره سره چي مرحوم علامه حبیبی بسودلې وه بیاهم
محترم نجیب مايل هروی لېکي : « باروی آنانکه اصلی بودن
خزانه پنهان را می خواهند نمایان سازند به نعل زدن کاري پیش

نخواهند برد ، و به قول بیهقی دبیر اگر بخواهند که معضله
خزانه نهفته ، آشفته تر از این نگردد و بر پیکر و تن خوش
اندام فرهنگ فارسی و پشتو در افغانستان ضربه نخورد و
کارها یکرویه شود ، اصل نسخه را در معرض تحقیق و تتبیع
نسخه شناسان داخلی و خارجی بگذارند ، و دلایل پا بر جای و
سخته محققان را پیذیرند ۰

زه نه پوهیم چې دکورنيو او بهرنیو نسخه پوهاتو د
غمبرني لو تتبیع سخه چانیولپي ده ؟ هیجا . دا بالکل ناروا
تهمت دئ چې (ولین ګنج همچنان نهفته است و تنها بر حبیبیں
ویاراتش اصل نسخه نمایان شده) مهربانی دې وکری خپلی
غمبرني دې پیل کری اصل نسخه دافغانستان په ملي آرشیف کې
پرته ده او خدای دې وکری چې اوس پر کابل باندې دواکمنو
توبک والاوو له خوا له منځه ورل سوبې نه وي . حقیقت دادی
چې اصل نسخه دملې ارشیف په لوړ تالارکې ما شخصا لبدلې
لوکتلي ده او په فهرست نسخ غطی پشتو آرشیف ملي

انفاستان کي پې مشخصات بیان سوی دې په دغه فهرست کي
دملې ارشیف تولې پېستو خطې نسخې معرفې سوی دې او
دفهرست ترتیبونکي بشاغلی عبدالقدیر مشتری نجرابی دو ۰

محترم نجيب مایل هروی د (بیماری قدیم گرایی درباره
زبان) په مبحث کي دیرو ښو تکونه اشاره کوي چې له زیاترو
سره پې زه موافق یم ما د بشاغلی قلندر مومند دېنه خزانه فی
المیزان کتاب په باب پخپله لیکن کي چې تول متن به پې
وروسته تاسی ولویع ، دې مسئلې نه داسی اشاره کړی ده :
ادب موز دخلورو هغه کنټولی نه بولو چې داصلیت لو ارزښت
اندازه پې له زرتابه محکم تاکل کیږي بلکې دا دب دارزښت
لو غنا له پاره نور معیارونه او محکونه سته چې زر لو کوت په
پېژندل کیږي که دامیر کرور ویارنه ، دېسکارنټوی بولله ،
داسعد سوری قصیده او نور زموز ترکوتو رارسیدلی هم نه
وای بیاهم زموز ادب موجود و ، اصیل و ، رنگین و ، له ویاره

له دغه راز ذهنیت سره چی موند بی لرو دیماگلی نجیب مایل
هروی دا لانلنی قضاوت به زما په گومان واقعینانه نه وي چې
ولیم ۱ ولی مدافعان زیان پشتو در تنگنای صفت قدیمی بردن
زیان مانده اند ، نه از مزایای ترکیبی آن سود جسته اند و نه از
ادبیات عامیانه آن . نه به پرورش دستگاه واژگانی زیان پشتو
پرداخته و نه از روی تبعیت قرض کیریهای واژگانی زیانهای
دیگر را خوش نموده اند ، و در نتیجه خزانه نهفته را بت.

زبانی خوییں ساخته اند ولز همه چیز مانده ۱۰

(و ګورئ تاریخ وزیان در افغانستان اته نوی یم منځ)

قلنسو مومند دېستوژبی پیاوړی محقق او
به شاعر دی دوی هم دېټی خزانې په باب قلم فراسایي کربی ده
او په خزانه فی المیزان په نامه بېو یو اثر کېبلی دی او په هنه
کې بې همه کربی ده چې دېټی خزانې په اصطلاح جعلیت ثابت
کربی ددې اثر په جواب کې ٻاغلو محمد اصف مسیم او
زرین انځور ۱ د په خزانې میزان ریښتیا میزان دی ۲ په نامه یو

مستقل کتاب په (۱۳۶۹ش) کال په پیپور کي خپور کر
 باغلي پروفيسر صاحبزاده حميد الله دېښين هم د پنه خزانه -
 اعتراضونه لو جوابونه تر نامه لانلي يو مضمون وکيبيں چي د
 ۱۳۶۹ش کال دسپيدجي مجلې دلرم دمياشتني په گنه کي
 خپور سو ۱۳۷۰د ۱۳۷۰ش کال په دويي کي ماهم په دې برخه کي يوه
 ليکنه وکره چي په سپيدجي مجله (دويم کال لو مری گنه) کي
 چاپ سوه اودغه راز باغلي عبد للهريم بريالي د پنه خزانه بو
 ناقابل تردید حقیقت په نامه يو به مضمون دسپيدجي مجلې د
 دويم کال په پنځمه گنه کي نشر کرو په هميدي دول دېښتو
 ژبي پاوري محقق باغلي هميشه خليل دنول پارسنګ په نامه يو
 دروند اثر د پنه خزانه في الميزان په رد کي وکيبيں چي وروسي
 برخه بي ۱۳۷۰د ۱۳۷۰ش کال په دلو کي خبره سوه په دې اثرکي
 چي تول دوه سوه يو ديرش مخه دئ، دباغلي قلندر مومند
 دنولو اعتراضونو جوابونه سته .

ما خېله جوابيې ليکنه د (يارزنه صحبت باقي) په جمله

پای ته رسولی وه او ترمه وروسته می د (هیواد)
کلمې په باب یوه عخیرنه او دغه راز د (ع) توری دتاریخني هس
منظر په هکله یو تحقیق هم وکړ چې لوړۍ عخیرنه په وفا
دریله او ^{د دغه} ادخيلواکۍ په مجله کې خپره سوې ده چې دادعا زما
درې سره ليکنې دلته یو مخای درنو لوستونکونه وراثدي کوم

د پته خزانه فی المیزان

كتاب ته یوه کته

پنه خزانه فی المیزان ده بافلی قلندر مومند یو
انتقادې اثر دغه چې په ۱۹۸۸ع کال په پیښورکې په به قطع
او صحافت په ۱۳۷۳امخوکې چاپ سوی دغه دا شری ده بافلی مولف
د مخو کلن زیار محصول دغه او کوهین پې کړئ دغه چې دې
اثر په خپرولو سره د پته خزانې په باب خپل شکوک
لوستونکو ته په دې نیامت هر ګند کري چې اراتلونکي
نسلونه ۱ له ګمراه کيدو وژخوري او د ۱ مستقبل د تحقیق او
رسروج لارکبې ۱ چې په اصطلاح ۱ یو غت خندا ۱ د پته

خزانې په راپرسیره کېبلو سره منع ته راغلیع دع او منع ته
راغمی ، ليري کري دکتاب مولف په دې عقبله دع چې ده
«داهرخه په چه نيت او په دليل کري دي » اوکه خوک (حمله)
پړي ګوي نودابه له مولف سره (ديره لویه بې انصافی وي) او
حملې با اعتراض په صورت کي به (دخداي په مخکبې
خواب ورکوي)

دهناغلي قلندر مومند ددهه راز خلوص نيت له
سخن ما دا کتاب په دير شوق او مولف ته پې داخلامن په
روحې ولووست چې رشتبا سې خو واله مې وکوت خکه په
لومړي وار لوستلو سره پې لوستونکي لوپه تيره بیا ما وارو
ښدي ته دلسي احساس پداکتیري چې ګویا بلغلي مولف ديره
مستدله ليکنه کري ده اورشتبا هم کتاب یو جالب تحقیق دئ
مگر کله چې مې هفو آثارو ته البته چې زما په واک کي وو
مرابحه وکره چې ډناغلي مولف تربی اقتباسونه کري دي ، پړې
زغيدلیع دع او یاپې دهغوه په باب شکوک ښودلي دي ، نو مې

نظر بیخی بل راز سو له مخانه سره می و پتیبل چی یو عه خو
باید هرومرو پر و کازم ددا راز لیکنی ضرورت می په دوه دلبله
دیر احساس کر لو مری داچی دیغی خزانې او سنی نسخه زموږ په
کورنی کی زما دیو مشر نیکه حاجی محمد اکبر هوتك له پاره
لو دهنه په خوبستنه او فرماین په کونه کی دعباس کاسی په
کتابت په ۱۳۰۳اق کال استنساخ سوې ده او زه دخپل
پلار مرحوم او خپلو نورو مشرانو له خولې غوزیدلیع و م چی
د حاجی محمد اکبر هوتك زامنو عبداللطیف هوتك او حاجی
احمد علی هوتك دېتی خزانې تر خپريلو مخکی لام ددضي
نسخی په باب بیانونه کول یعنی ددې اثر پر موجودیت باندی
زما یقین دخپلی کورنی دمشرانو دروایتونو پر بناء دی بل چانه
که بې موجودیت مشکوک وي وي به ، مگر ماته بې شته والی
دلمر په شان پو حقیقت دعا په هملې خاطر می دهني خزانې په
باب دشکاکانو مشکوک په دیرې حبر انتبا سره اوریبل داشکوک
ماته په دې معنا ولکه یو خوک چې دلمر له موجودیت مخه

انکار کوي او ددغه انکار له پاره توجیهات او استدلال هم
راوري ددا راز معلوماتو او سلبي په لرلو سره مي دالازمه
و گنل چي دفعه خزانه فى الميزان په باب یو مه ولیکم . دوم
داچي ددغه کتاب جواب په دفعه خوله ورکول مي له آينده نسل
سره ديره جفا ويلله لو دخان فريضه مي و گنل چي ضرور باید
بوه ولکنه پر وکرم دفعه راز ، کله چي مي دهاغلو محمد
آصف صميم او زرين انحصار مقالې دفعي خزانې ميزان ريبنتبا
ميزان دي په کتاب کي ولوستلي نومي تینګه اراده وکره چي
سره ، دهاغلي قلندر صاحب دكتاب په باب خو دليکنو بهير
پيل سوء دع ، مه نه گوري قلم را اخله .

دهاغلو محمد آصف صميم او زرين انحصار په مقالو
کسي زما د زره د بري خبری سپني سوي دي خير دي
يوسي هې لیکني هې کري دي پاک خدائی دي نور هم توفيق
ورکري چي دخپلي ژبي او فرهنگ خدمت وکري زما سره
خبنې نوري خبری هم په ذهن کي سته چي دادئ ناسي درنو

لوستونکو ته یېی ورائندی کورم. البتہ دا موجزه لبکنه زما دهه
تحقیق یوه برخه ده چې د پعه خزانه فی المیزان په باب می کړئ
دیا که ژوند مهلت او حوادثو فرصت راکړ ، دلیکنو دا
لري به نوره هم دوام وکړي انشاء الله تعالى .

زه خپلی لبکنه له دې خبری مخخه راتبلوم چې دې
خزانې موجودیت دلمر په شان حقیقت دی عکه تر خپریدو
مخکی او وروسته یې لا زموږ مشرانو دشته والي خبری کړي
دي مګر راسی دیوبې شبې له پاره به داسي فرض کرو چې پعه
خزانه نسته نه ېې محمد هوتك دلکلو ستونزې پر خان منلي
وې ، نه د سردار مهر دخان مشرقي له پاره یو نقل برابر سوئ و
نه بیا حاجی محمد اکبر هوتك دخان له پاره یوه نسخه نهیه
کړي وه اونه هم لرو ایجاد حلامه حبیبی له تعلیقاتو سره خپره
کړي ده پنه ، ددغه راز فرضې په صورت کې به نوځه اسمان
مخکی ته راګلې وای زما مقصد دادی چې که پعه خزانه
موجوده وای که نه وای ، پېښتون قام موجودو ، ژیه یې

موجوده وه ، ادب یې موجود و ، لېکنى ادب یې موجود و ،
پراخ او بداعى شفاهى ادب یې موجود و ادب موز دخالورو هەنە
كىنلولى نە بولۇ چى داصلىت او ارزىست لىدازە یې لە زىتابە
مەخە تاكل كېرىي بلگى دادب د ارزىست او فنا لە پارە نور
معيارونە او مەحكونە سە چى زر او كوت پە پىئىنلىل كېرىي كە
دامىر كرور ويارنه ، دېڭكارنىسى بولله ، داسعد سورى قصىدە
لو نور زمۇز تر گۇتو رارسىدىلى ھم نە واي بىاھم زمۇز ادب
موجود و ، اصىل و ، رنگىن و ، لە ويارە دى و پە دې خبرە
كى مىيغ شىك مە در گۈزۈقا چى ھەرە ئىبە او ادب یې كە
لەرخىزنى وي كە پىرونى خېلۇ ويونكۇ تە رنگىن بىكارى او
شىرين لە دەر قوم لو قىيلې داتساناتۇ ظاهرى بىكلا چى پېچە
دەغە قوم لە خوا تاكل كېرىي دەغە راز یې دادب بىاىست ھم پە
بل ھېجا ارە نە لرى پېشتنو تە پېشتنو لىنى ھفومە پە زەپورى
دى لەكە يو فارسى ئىبى تە چى كلىوالى چارىتى دلىشىنى دى .
دا مسئله بىايد د (قىليم) و (جىدد) مقولو لە مەخي و نە

غېرل سی. مقصد داچي دېعى خزاتې د موجودىت او صحت
دفاع موز په دې خاطر نه کووچي که دا ترد خينو بشاغلو په
اصطلاح جعلی ثابت سو نو خدای مه کره دې بتانه کور
ونږيدې، د ادب مائی ېښکوره سوه، ترسیلانو کم سو،
لو نور او نور. یه، خبره داسې نه ده - مګر دهفو کسانو اوتي
بوتي نوهم سو منلای چې د خاصو مصلحتونو له امله لمر
په دوو گونتو پتعوي او په خپل دې عمل سره ګویا راتلونکي
نسل له ۱ ګمراه کېبلو ۱ ژفوری.

بشاغلی قلندر صاحب دخېل کتاب د (ورومني خبرې)
په ۱۴ اینځي وایې ۱ دیيو معروضاتو دليکلو نه پس ماته پته
ولګيده چې زما دورومني مقالې خواب کېږي (مطلوب به ېې هنډه
مقاله وي چې دېبور د پېښتو اکيبلمي ددمياشتني مجلې ۱۹۷۶
ع کال دمارج په ګنه کې خپره سربې وه . م - هوتك) د
کابل بیلا بیلو فرهنگي موسوو د محمد هونک ياد،
داميرکرور ياد، شیخ بستان بريغ، دزرخونې ياد، او د محمد

هستک ژوند او مزار په شکل کریا دیا دیو کېپی صرف
د محمد هونک ژوند او مزار د مسودې دلېک په دوران کېپی
ماته را رسیدلیع وه چې مانې دې کتاب کېپی نوتن اخستي دی
- نورو کتابونو ته ما انتظار مناسب ونه گنلو ۱ دانقل
قول ٻناغلي زرين انځور هم (د پعي خزانې ميزان رېښتیا ميزان
دفع) د کتاب په شلم مخ کې راوړی دفع او هلت پې مستدله
تبصره پر کړي ده زما داعتراف مخینې ارخونه به ٻناغلي
انځور صاحب له ځبرونی سره ورنه وي او هغه داچې محترم
قلندر صاحب دیو داسې غت تحقیقی کار پر وخت ولی دومره
کتابو ته چې دده په خیال دده د ورومبی مقالې په ځواب کې
لېکل سوي وو ۲ انتظار مناسب نه گنلو ۳ د تحقیق په کار کې
ددومري بيري او عجلې موجبه خه وړې داسې حال کې چې دا
کتابونه د ٻناغلي انځور په قول ۴ لېږي خونه ، همدله
دېپبور په بیلاپیلو کتاب پلورنځیو کې هم پیدا کیدای شي ۵
قلندر صاحب دغو کتاب پلورنځیو ته دیو چا استول او د کتابو

ترلاسه کول هم مناسب ونه گنلو. دكتابو ترلاسه کولو به
بناغلي قلندر صاحب ته دوبه گئي رسولي واه يوداچي كه بې
داعتراض ور خبرى پكىپى موندلې واي د دوهم وار (جواب
الجواب) له لېكلىو به بې او زې سېكى سوي واي په هملې
كتاب كي به بې له بوه مخه خواب ويلع واه او كه كومه پر
خاى ، منطقى او مستدلە خبره لوستلى واه نوبىا به په دې
حجم وضخامت دكتاب كېبلو تکلیف ته نه واه مجبور سوي
محكە قلندر صاحب خوكتاب په بنه نيت لېكلىع دە او دېنه نيت
لرلو په صورت كي دمنطقى خواب منلو ته هرومرو تيار دە
مگر نه ، قلندر صاحب ولېي (خدای يو مالگىي تروپى دې) كە
بې پريزدم چى ويپى نه لېكم زە انتظار مناسب نه بولم په دې
حالت كي به بې بنه نيت تر پوبېتنى لاندې رانه سى ؟
لوستونكى به آيا داسى قضاوت ونه كىرى چى بناغلي مولف د
(كوم خاص مصلحت) په خاطر دېنىكتاب ترلو ته ملا ترلى دە
اوپە دې راز قضاوت کولو سره به حق په جانب نه وې زە خو

وایم دفو کتابو ته انتظار مناسب و انه انتظار بې نامناسب کارو
چې دقلندر صاحب د بهه نیت د هوه په زیانمنه کېږي .

پهه ، دا خود مسئله یو لارخ و دوهم ارڅه دادی :

زما سره عینی دلایل سته چې دهفو له مخی ثابتېږي چې
قلندر صاحب ته دا تول یاد سوی کتابونه خوبه نه وي ، مګر
د محمد هونک یاد کتاب هرو مردو رسیدلی دوا ! تاسی د الاندي
اقتباسونوته په محبر سع قلندر صاحب ليکي (دېغی خزانې
داخري کاتب محمد عباس کاسي د جملې) باستعمال تمام قلسی
شد) په عنبر در حمان بابا دوفات کال که (۱۱۲۸) په عهای
(۱۱۱۸) ليکل سهو کتابت نتيجه و ګنلي شي ... نوبه
اعدادو کېږي خو مخه یو والي شته چې دهفي په غلط بنیاد دعوى
شوي ده ۱۰

(په خزانه فی المیزان ۱۸۰ منځ)

لوس باید د پورې ستنه وسی چې قلندر صاحب د افغانی
ليکو والو پورتني ۱ دموی ۲ چیري لوستلي ده ؟ او له کوم اثر

محخه پې استفاده کړي ده؟ ده خسرو ا صریح مانځذنه
ښی (محمد هوتك هاجز بیا په لسکونو خابه په دې خاطر
ملامتوی چې ولې پې مانځذنه ده ہسولی پر دې موضوع به
وروسته وزفیزم) ده خوا صرف د محمد هوتك ژوند
اومزار دسوبي په دوران کېږي ورسيدلیع وه ا دنوموري کتاب
په ۳۳ مخ کې در汉مان بابا درفات نښې په باب داسي ديل
سوی دي ۱ د پېښتو پیاووري او نوميالي محقق پوهاند
عبدالشكور رشاد داثابته کړي ده چې په پعه خزانه کې در汉من
بابا دمر گ کال ۱۱۸ اه مجرري قمری ہموول یوه هندسي تبرونه
ده چې دکاتب له تلواره پېښه ده او سهی نښه پې ۱۲۸ اه مجرري
نوموري محقق استاد دیونس خبیري په دیوان کې
درHanمان بابا دمر شې له یوه بیته همدا خبره زیاته کړي ده چې
دبابا دمر گ کال ۱۲۸ اه مجرري قمری خیزې . ۱ د محمد هوتك
ژوند اومزار دکتاب پورتني عبارت او د قلندر صاحب دکتاب د
۱۸۰ مخ عبارت خو دمفهوم او مطلب په لحاظ سره ورته ده

مگر دکلماتو د ادکولو په برخه کي زيات توپير لري او زه په
جرئت سره ويلاقی سه چې د قلندر صاحب د بيان ماخذ د
(محمد هوتك ژوند او مزار) کتاب نه دعه . نو ماخذ ېې کوم
اثر دعه ؟ راسع - د محمد هوتك ياد په کتاب کي دېښتو
دنوميالي محقق پوهاند عبدالشكور رشاد مقالې ته مراجعه
وکرو د دفعه کتاب په ۴۸ منځ کي فاضل استاد داسي ليکي :
«دېښي خزانې د خطې نسخي په ۴۵ منځ کي چې د رحمان بابا
د مرگ کال د ۱۲۸ اپر محای په علد سره ۱۱۱۸ هشول سوئه دعه
، سهو الفکر نه دعه دا یوه علدي تيروتنه ده چې د مطلوبې سنې
د عشراتو په کور کي پېښه سوې ده کيداړي سې د دې سهو القلم
سبب د پعي خزانې د نقل کـونکي همه تلوار وي چې د
کتاب په پاي کي ېې د (باستعجال تمام قلمي شد) په جمله
سره د همه عذر غوبتني دعه ۱۰

د قلندر صاحب د عبارت او د محمد هوتك ياد په کتاب
کي د فاضل محقق پوهاند رشاد صاحب د عبارت تر منځ په دې

لائدي کلماتو کي واضح اشتراك سته :

الف - ۱ باستعمال تمام قلمي شد ۲ جمله په دواړو
عبارة تو کي سته په داسي حال کي چې د محمد هوتك ژوند او
مزار په کتاب کي نسته هله ۱ دکاتب تلوار ۲ راګلی دئ.

ب - ۳ عذرخواهیسته ۴ په دواړو عبارتو کي سته
محمد هوتك ژوند او مزار په کتاب کي خو هلو ۵ عذر
نکر نه دئ راګلی .

ج - درشاد صاحب د ۶ سهو القلم ۷ ترکیب د قلندر
صاحب په عبارت کي په ۸ سهو کتابت ۹ اړول سوئ دئ چې
مطلوب د دواړو یو دئ د سهو کتابت ترکیب د قلندر صاحب له
خوا ابداع نه ده بلکې درشاد صاحب د سهو القلم ترکیب مخه
ماخوذ دئ محمد هوتك ژوند او مزار په کتاب کي
خود ترکیب بالکل اخیستل سوئ نه دئ .

له دې مقایسې مخه صفا دا نتیجه راوړی چې هناغلي
قلندر صاحب ته دقائل استاد رشاد صاحب نوموري مضمون

رسیدلی دع او لوستلی بی دع دا مضمون د محمد هوتك یاد
په کتاب او دغه راز دکابل مجلی د ۱۳۴۱ اکال د ۵۵ گنې په
هه منځ کي چاپ سروی دی دکابل مجلی نوموري ګنه خو
ښاغلي قلندر صاحب ته نه ده رسیدلی، ولی چې دغې ګنې ته بې
دڅل کتاب په ۲۱۳ منځ کي د محمد هوتك ژوندا او مزار په حواله
اشاره کړي ده نو د استاد رشاد صاحب د امضون به بې د محمد
هوتك یاد کتاب پرته په بل کوم های کي لوستلی وي؟ چې
خبره د اسي ده نو د قلندر صاحب د دې ادعا په وراثي چې ده ته
”صرف د محمد هوتك ژوند او مزار کتاب د مسودې په دوران
کېږي رسیدلی وه او (د محمد هوتك یاد) کتاب نه و رسیدلی
باید په دیر احترام عرض کرم چې دا کتاب ور رسیدلی دع
او په دې مورد کي که موږ له قلندر صاحب سره ۱ دیره فیاضي
وکړو، او د کوم الزام اپږي ونه لکوو نو دومره خوبه ووایو
چې د دې رد انکار په خاطر به (د خدای په مخکې ځواب
ولې ۱۰

اوس چي دمحمد هوتك ياد کتاب نه رسيدلو ادعا
 دقلندر صاحب دخپل کتاب په داخلی شهادت باطله سوه ، دي
 خبری ته به راسو چي دمحمد هوتك ڙوندا او مزار کتاب خو دده
 دخپل اقرار له مخي ور رسيدلی دعائنو ولی دده کتاب
 دطالبو په باب چوب پاته دع؟ په دفعه کتاب کي خو دباغلي
 قلندر صاحب عينو اعتراضونو همواب ويل سوي دعائ زه
 دباغلي ورور زرين انخور له دي خبری سره بالکل موافق يم
 چي وایپه ٻاغلي ليکوال قلندر مومند . . . ته که په همدفعه
 تحقيقي بهير کي عمه داسي سنلوونه په نظر ورغلی دي ، چي
 دفعه سنلوونه دفعه له نظر سره سمون نه خوري ، هفه ٻئي هيع را
 اخبيستي نه دي يوازي دخپل نظر دملاتر له پاره سنلوونه
 (اوياههه دچاخبره په دستاويز اتو) پسي گرميدلی دعاء

باغلي قلندر مومند صاحب ته که دخپل نظر پر خلاف
 ديره منطقی او مستدله خبره هم په نظر ورغلی ده ، پر هنھه ٻئي
 هم سترگي پئي کري دي تاسي درانه لوستونکي دي لاندي

نوموري
کربو ته محير سی . دغپل کتاب په اتلسم مخ کي
د محمد هوتك ددبی بادونی په باب چې د پېتی خزانې په کېبلو ېي
د ۱۴۱ هجري قمری کال د جمادی الثاني په شپارسمه د جمعی
په ورخ شروع وکره ، ليکي چې د جمادی الثاني شپارسمه
د جمعی ورخ نه ، بلکي د (پېر) يا دوشنبه ورخ وه . خبره
سمه ده او رشتیاهم داتیعه په پېتی خزانه کي سمه نه ده ثبت سوبی
دا تیروته موړ همنو او ارواحاډ علامه حبیبی ددبی نیټې په برخه
کي داسي رایه لري « دلته زما یقین دئ چې په کتابت کي یو
عدد زیارات سوی دئ ، محکه چې د دفعه میاشتني لومری جمعه
د جمادی الآخری شپږمه ده او د دفعه شپږمه کاتب دیوه عدد په
زیاتولو شپارس کري دي . باید د پوهانوله خوا تصحیح سی . . .
دا زماحدس به محکه سم وي چې دکتاب په پای کي ېي د ختم

نیټه د جمعی ورخ ۲۴ د شوال سنه ۱۴۲ هجري

(ص ۱۱۲) کېبلې ده او که موړ دفعه تطبیقی تقویم ته وګورو
نو د دفعه کال د شوال لومری ورخ شنبې او خلیبرویشتم ېي

جمعه ده (ص ۹۷ زیبولسکی) چې دغه تاریخ بیا صحیح
رانقل سوئ دع او د کاتب له ظالمه قلمه ڙخورل سوئ دع .
(د محمد هوتك ڙوند الو مزار - ۳۴ منځ)

د علامه حبیبی مرحوم پورتني تصحیح د محمد هوتك یاد
کتاب په خلرم منځ کي هم راغلي ده او لکه مخکي چې مې
وویل دا کتاب ٻناغلي فلندر صاحب ته رسیدلی دع محمد
هوتك ڙوند او مزار خو پې دده په خپل قول په واک کي و
نو د علامه مرحوم پورتني توضیح او تصحیح ته ولې چوب پاته
سوئ دع دلته د دوو حالتو احتمال سته یا به له پورتني توضیح
سره موافق وي او د علامه حبیبی یادونه او توضیح به پر محای
بولی (او بیلد وې بولی) نو په دې صورت کي (دزربې غرکي
شاربلو) ته ځمه ضرورت و ؟ زه خو وايم چې دارواهشاد علامه
حبیبی ځرگندونی ڊبناغلي فلندر صاحب له پاره دقناهت ور دې
محکه که ېې درد له پاره لېز ځمه در لوداۍ ، نه ېې سپمول او
لبکل ېې . د دوی پنه خوله د توافق نخبه ده محکه پښته وابی

(په خوله اقرار دئ) . خو دمطلب تکی دادع چي دې فسمني
توافق په موجودیت کې د زړۍ بابولالي بیاتکرارول به آبا د
باغلي قلندر صاحب (به نیت) ته وراتی پېښ نه کري تاسی
دانلندی عبارت ته محبر سو چې قلندر صاحب د علامه حبیبی
مرحوم له بشپړي علمي تصحیح سره سره چې په هیج دول د
ردیلو نه ده بیا هم زره بابولاله وايی (که داثباته شي چې ۱۶
جمادی الثاني ۱۴۳۱ هجري د جمعی ورخ نه وه نو دېغی خزانې
تول عمارت به راپریوځی اویودلیل به هم قارې په دې قانع نه
کري چې ګنډي دې کتاب کېږي عه اصلیت شته)
(۱۸) دقائق کونونکي جواب په شته والي کې د دفعه راز
نهایي حکم صادرول به دلوستونکو او راتلونکي نسل له
« ګمراه کيلو ۳ پرته بله کومه نتيجه ولري ؟ د کاتب له خواد
شپږ پر مخای شپارس لېکل ، يا په بل عبارت دو مره کوچنۍ
هندي تېروتنه دو مره لویه ګناه ده چې په اثبات پې باید ديو
کتاب تول عمارت راپریوځی په دې حساب خو دې قلندر

صاحب دخپل کتاب په خزانه فی المیزان فاتحه په خپل ژوند
 واخلي محکه يوازي ٻناغلي محمد آصف صميم پي ددهه راز
 تيروتنو او غلطو اقتباسونو دري ھلوبيست مخيز ليست برابر
 كري دع ! په همه کتاب کي چي ٻناغلي ڦلندر صاحب په واك
 کي دع يعني دمحمدهو تک ژوند او مزار کي خو ددهه راز
 تيروتنو نور مثالونه هم ٻو دل سوي دي چي کاتب ۱ د ۱۲۲۸
 هجري قمري کال د رمضان المبارڪ ۲۸ دوشنبې ورخ ۱
 لبکلې مگر د عبد القدوس هاشمي دتقويم تاريخي له مخني
 دوشنبې نه بلکي شنبې ده دفعه کتاب دشمس الدين فسه
 جرجيس نوميزي او ليري نه ، د پيشور دېپتو لکيلمې په خطې
 نسخو کي (د ٻناغلي هيوا دمل صاحب په قول) سنه . په بل
 مثال کي کاتب ۱۲۸۱ هجري کال دریبع الاول لو مری نیعه
 دوشنبې کېلې مگر د دفعي میاشتی لو لے د پنجشنبې ورخ

. ۵۵

(دمحمدهو تک ژوند او مزار ۳۴-۳۵ مخونه) دا مثالونه به

هناغلي معترض هرومرو لوستلي وي اومنلي بي هم ، حکمه چي
 پنه خوله د اقرار علامه (نخبه) ده نوبیا دخپلي ادعا دوم
 وار تکرارول به د « یو خاص مصلحت » له مخي نه وي ؟
 قضاوت به لوستونکو ته پريزرو چي پنه خزانه (گمراه
 کونونکي) اثر دع او که ميزان بي ؟ پنه خزانه به د خاصو
 مصلحتونو) له مخي كبل سوي وي که پنه خزانه في الميزان ؟

په همدې دول د محمد هوتك ژوند او مزار کي
 د هناغلي قلندر نورو اعتراضونو ته هم خواب ويل سوي دع
 داچي (تشويق) کلمه دا فغانستان د جلديدي فارسي زينده
 بولي ، په نوموري كتاب کي بي (۱۰۲ منځ) جواب د مردو جو
 قاموسونو په استناد ويل سوي دع يا دا چي هناغلي معترض په
 پنه خزانه کي د اخپسر - ترو - محبله - نه - عخو ...
 کلمو نه شته والي دكتاب د جلديديت نخبه بولي - دې اعتراض
 ته هم د محمد هوتك ژونداومزار كتاب په یو سلودريم منځ کي

جواب سته مگر د معترض صاحب له خوا پر نومورو جوابونو
برسیره دخپلو اهتر اضونو بیا تکرارول او زاره دول ته لرگی
اچول به بله عه معنا ولري ، بې له دې چې محوك وواليي باغلي
قلندر صاحب دېستنو له راتلونكى نسل مخنە د لاري ليكى
وركيدو نكل كرى دئ - خدايرو كه له دې كاره لام واخلى !
په پته خزانه فى الميزان كې يو اعتراض دادغا چې
محمد هوتك ولې ۱ د موضوع دختميبلو نه پس ۲ د فصل لفظ نه
دئ كېلىع - ولې بې په ۳ سورخط ۴ فصل يا ۵ ذكر د ۶۰۰۰
نـ دئ ليكلى (دكتاب ۴ منځ) ولې بې ۷ زب ، نور ،
حيوانات ، نست ۸ د زبه ، نورو ، حيواناتو ، نسته پرخای نه
دي ليكلى (دكتاب ۵ منځ) دا همکه چې متقلمينبوه همداسي
کول ! يا بې ولې كتاب پر درو برخو ويسلئ دئ همکه چې
متقدمينو به دا راز ويٺ کاره !

اول خو موژ ته دانه ده معلومه چې محمد هوتك به په
خېل لام كېلى په خزانه كې عه دول رنگ استعمال كرى وې

تور که سور که بل رنگ . دامنکه چې او سنی نسخه چې
د افغانستان په ملي آرشیف کي خوندي ده ، دريم نقل دفع چې له
اصل عمخه نقل سوی دفع . دفعه لاهم نه ده محركنده چې د
سردار مهردل خان نسخه به له اصل عمخه نقل سوپي وي که له
کوم بل نقل عمخه . بل داچي دباغلی فلندر صاحب په نظر
متقدمين یوه داسي منسجمه او پر یوه اکادمیک مرکز راتوله
تولی وه چه له کندهاره تر اتكه پې د کتاب د ترتیب مشترک
اصول درلودل او پالل پې ، د لیکلود په باب مشترکي فیصلې ته
رسیدلي وو او پې له تحرافه پې پالله حتى د کتابت په برخه کي
درنگو د استعمال په باب پې هم واحد موقف درلود ، پر ولار
وو او پاله پې . که داسي وي نو محمد هوتك رشتبا هم مقصري
دفعه مګر خبره داسي ده نه . متقدمين خو لا پريزده همدا او سن د
كمپيوټر په عصر کي لا هم د کتابو د ترتیب لو ليکلود ګډ
اصول او ګډه طریقه نه پالله کېږي آیا دفعه راز ليکلود چې په
په خزانه في العیزان کي تعقیب سوی دفعه له نورو سره توپير

نه لري؟ آيان——ور ليکوال (په، ووه، نه، وزد،
خله، لست . . .) په همدي شكل کاري؟ موژ له مشترکو
فيصلو سره نه يو قادر سوي چي دکابل او پېبور تر
منع د (ن) او (نر) پر سر اختلاف په بشپړه توګه حل کرو
او واحد ليکلود وپالو مګر ځاغلي قلندر صاحب « متقدمين »
دادسي اهلائي اصولو پابند ګني چي سرغونه ېي دكتاب د
« جعلیت » دستاويز شميرل کيزي . زما سره همدا او من دميرزا
حنان بارکزې د ديوان يوه خطني نسخه سته چي غالبا به دشاهر
په خپل قلم کېبل سوي وي داستنساخ کال ېي ۱۲۸۰ هجري
قمری دعا یعنی دهعي خزانې د دريم نقل تر کتابت درویشت
کاله دمخه ليکل سوي ده ، مګر دقلندر صاحب دغه ليکلودي
اصول چي « متقدمينو » ته ېي وضع کري دي ، پکنې مراعات
سوی نه دي ليکلود ېي تر زياتي اندازې له پئي خزانې سره
ورته دفع حتى دكتابت کال ېي په هنديه (۱۲۸۰) او په نورو
(الف ماتين خمسين) کېبلې دفع مګر ماته او هېڅ واقعېين

لوستونکي ته دا خبره په زره کي لامن نه گرزي چي گويما دا
 نسخه دي جولي وي او دستي داخلتلاف په وجهه به ېي تول
 همارت را پريوغرني .

(محترم لوستونکي دي دميرز احنان بارگزوي د ديوان نوي چاپ
 ته مراجعه وکري چي دهی کربنو دلیکونکي له خوا سير کال
 چور سوي دئ) ۱۳۷۰ ش

زما په شخصي کتب خانه کي په لسگونو داسي قلمي
 نسخې سنه چي په يوه عصر کي ليکل سوي دي خو املابي
 توپير ېي خورا دير دئ زه په یقين سره ويلاي سم چي دا راز
 موارد به د ٻاغلي قلندر صاحب په سترگه سوي وي حکه خطني
 نسخې ېي زياتي ليدلي او ڪتلې دي صرف د رحمان بابا د
 ديوان شپارس نسخې ېي کتلې دي (په خزانه في الميزان ۱۹
 منځ)

۱ په صفحاتو باندي په هنلسو گهې ۱ د شمير دلیکلو په
 باب د په خزانه في الميزان کتاب په شپږم منځ کي لولوا که

دنولسی صلی بله یوہ نسخه کېپی چری دصفحاتو شمیر په
هندسو کېپی را وېسیلى شي نو زما اعتراض به خلط شي ۱
د محمد هوتك ژوند او مزار کتاب په شپږ ويشتم مخ بناғلي
هیوا دمل صاحب اووه ، اته داسي نسخی را ښولی چې دهانی
نمړه لري او زیاتره پې پېبور پېستو اکیدمى په خطی کتابونو
کې خونلېي دي دا نسخې که بناғلي قلندر صاحب کتلي نه وي
دهیوا دمل صاحب دیادونې په صورت کې خو به هرو مرد پر
خان دا تکلیف منځ وي چې آیا په رشتیا سره دا نسخې دېانو
نومړۍ لري که يه ؟ دا تحقیقې ینې ضرور کړعا دعا خوموضوع
بیا له سره شاربې . نه ہو هیزم ولې ؟

د اوو ، اتو نسخو ہمودل آیا دقلندر صاحب چلينج نه
ماتوي . د خېل کتاب په اووم مخ کې خو دهند د کتابخاتو په
پېستو قلمي نسخو کې پر یو کتاب چې (نمبري) لري ،
اعتراض سوئ دی دقلندر صاحب خېل بیان داسي دی ۱ گویا د
هند د کتابخاتو په تولو پېستو قلمي نسخو کېپی صرف یو

کتاب (نمیری) لری . ۱ په اعتراف خو پې دخپل کتاب د
شپږم مخ اعتراف پخپله (غلط) ثابت کر ، زه به موخه سر
در خوبیوم .

دېنه خزانه فى الميزان په کي ويل سوي دي ۱ پ
په خزانه کېپي داسې ديرتوري او ترکييونه استعمال شوي دي
چې دهفو داستعمال په باره کېپي مونږ خو غلطى كولى شو
خو له هفه متقلديمنو دچا په وجه چې دالغلوونه تر مونږ
رارسيدلې دي دdasې غلطى امکان قطعاً نه شو كېيدى او داغلطي
دېپي خزانې داصليت دعوى مشكوكوي ۱۰ زه نه پوهيم چې د
قلندر صاحب په نظر دا متقدمين اتباء (ع) دي
(نعموز بالله من ذلك) که ها مهد دي چې له خپلو اصولو عمخه
قطعاً نه تيريزې او له تيروتنو او گناهونو عمخه معصوم دي ما
مغکي هم دخپل کوچني كتابتون دقلمي نسخو عرض وکر چې
ديوه عصر په لسکونو داسې نسخې پکېپي دي چې نه واحد
ليکلود او نه واحد توري او ترکييونه لري زما عاجز خو له

خپلو کتابو محخه (چې په دیر شوق او زیارمی را گوند کړي
دي لو اوس په وطن را ځخه پانه دي) بېخني زره تور سو محکه
دقلندر صاحب د داسې قاطع (حکم) په اساس خو هفه تول
«جعلی اسول ! او د اصلیت د مسوی ېښکوکه ! که زه
اومن پېر دیسی له شخصی او عمومی ستونزو سره مخالغه نه
ولای نو د دغه کتابو د مطلوبو خابو فوتوکاپی خومی
هر و مر و قلندر صاحب ته ور لیزلي .

بهاغلی معتبرض یو محل دېغی خزانې مولف په دې تورن
کوي چې د کتاب د ترتیب طریقه ېښکوکه دی دعا ده
اوپه یو ولسمه صدی کی د اراز روچ نه در لود بل خای
چې د متقلمهينو پر پله ګام زدې ، بیا زموږ د زمانې د تحقیقې
اصولو د پېروی تقاضا ور هخخه لري او په دې ېښکوکه
چې ولې ېښکوکه د ډلاټي د زیرې دیو یا وفات د کال مأخذ نه دی ہسودلیع
- پلاتی خبره ېښکوکه د ډلاټي د ځای د (جالبه د یو خای د
محمد هوتك حاجز شخخه د هفه د پلار د تولد د کال

۱ صریع ماخذ (غواری !) (دكتاب ۲۰۸ منځ)

يو خاۍ ليکي د تاریخي او تنقیدي روایاتو تقاضا دا وه
چې محمد هویک دا ښیلی وو چې ده دافسز
(در حمان بابا غزل - م. ۵۶) له کومې نسخې را تقلیل کړي دی
ههه چا او کله ليکلې وو (۱۹۱۲ - ۱۹۲۱مخونه) دا تقاضا
خو پر خاۍ ده ، ~~م~~گر نه له ۱ متقدميتو ۱ عخنه . دا
کار او س د تاریخي او تنقیدي روایاتو له ټهاره حتمي دعې
محکه د تحقیق او نقد اصول وضع سوي او عام سوي دي زما
بیا یقین دعې چې د متقدميتو ۱ په نورو تاریخي او ادبی آثارو
کې ، قلندر صاحب هرو پر داسي مواردو پیښ سوئا دعې
د (راویان اخبار) او (ناقلان . . .) پر عبارتونو پې ضرور
سترهکي لګيدلي دي دعفو په باب پې سکوت غوره ګنلӯ دی .
ولې پې یوازي په خزانه پکېښ انتخاب کړه ?

د په خزان فی المیزان کتاب له ۱۷۵ منځ عخنه بیا نر
۲۱۲ منځ پوري تول ههه فرمایشات دي چې مولف یې محمد

هونکنه ورکري . ولې دې دا سنه نه ده کېبلې ؟ ولې دې
ماخذ نه دئه ہسولئ ? ولې دې دېلاتي شاعر په باب معلومات
نه دې راکري ؟ ولې دې دېلاتي ديوان ذكر نه دئه کري ؟ او په
لکونسو داراز (ولې ؟) . که دې تولو (ولې) ته
محمد هونک خواب ويلع واه رشتبا به ېي کتاب نور هم په
زره پوري سوئ واي کاشکي ېي داسې کري واي هم به دېپستو
ادب تاريخ نوري تيارې روښانه سوئ واي او هم به دقلندر
صاحب قيمتي وخت د په خزانه فی المیزان په کبلو ضایع
سوئ نه واي مگر خو دا کار ېي نه دئه کري او موږ هم دېتني
خزانې په تیروتنو معترف یو لکه په لکونو نور آثار چې
تیروتنی لري - په خزانه ېي هم لري د نعوذ بالله (لاریب فيه)
حکم وضع دقلندر صاحب خپله اختراع ده . هیچجا او مېع
افغانی ليکوال او نورو خواخوبو پېښتو دا شان ادعا نه ده کري
مگر له دې تیروتنو سره سره چې دزياترو دنوجبه له پاره زموږ
بناغلو ليکوالو علمي دلایل ويلع او جوابونه ورکري دې ، د

۱ جعلی حکم هم نه منو او دا یوه بې انصافی گنو. بنافلی
 قلندر صاحب دېتی خزانې مولف په دې خبره کړي چې ولی بې
 د (بلنۍ) کلې نوم (بلنۍ) لیکلې دئ او ۱ پېستون هوتكه.
 .. دا ولی معلومه نه وه چې (بلنۍ) دېپسور په نواح کېږي یو
 کلې دئ او دې کلې ذکر (او په پېپسور او بلنۍ) نه بلکې
 (پېپسور په بلنۍ) په صورت په کار وو ۱۵ - ۱۶ (مخونه)

د بلنۍ دنام تلفظ یو بل مثل د محمد هوتكه ياد کتاب
 په ۱۳ اخونه کې د اسي ہسوند سوئ دئ ۱ دنمونې په توګه
 بنافلی عبدالحليم لثر سالارزی چې بلنۍ پر سیند په وارو
 وارو تبر بیر شوئ، په تير هیر شاهراان کې دې بې ګلې
 دېژنلندګلوي په برخه کې د بې بې نیکبختی ژوند غیری په دې
 غیرینه کې ۲۴ مخایه د (بلنۍ) نوم راځل چې پنځه مخایه
 (بلنۍ) او نورنولس مخایه (بلنۍ) ضبط شوئ دئ ۱ بنافلی
 بریښ دا موضوع په دېر پاخه منطق دېره په غږولې ده موزې په

تیرو پانو کی دا مسئلله ځیرلې ده چې قلندر صاحب ته دمحمد
هوتك ياد کتاب رسیدلیع دی مګر اوس چې پړې منکر دی نو
دانکار په صورت کې موزمجبور یو چې نور دې ته ورته
مثالونه ورکرو چې پکېښ دخایو او اشخاصو ناسم تلفظ یا د
پېښتو له خوا دخایونو غیر پېښتو تلفظ سوی وي خو هیچا هم
ناسم لوغیر پېښتو تلفظ په ګناه ! کتاب جعلی نه دی ګنلي
آخر په هملې پېښور کې مو دپېښتو له خوا پر پېښتو کتابو د
پشاور پنه نه^د لومستی همدا اوس چې دا کړې کاټم یو دوه
کتابه راته هرمه پر لته دې پر یوه ېي کېبلې دې :

۱ داګخانه - عمرزابې تحصیل چارسله فصلع پشاور) کتاب
پېښتو دی او مولف ېي پېښتون . پر بل ېي کېبلې دې
(دملاویلنو پته : شهر پشاور - جندا بازار - مولوی نور ګل
صاحب چای فروش) کتاب پېښتو دی او مصنف ېي پېښتون .
په پشاور سره د پېښور دتلفظ مثالونه ، هغه هم دپېښتو له خوا
دومره دیر دې چې لیست ېي رسالې غواړي مګر موز دلته

دومره تنگ نظری کيرو نه ، چي د (سيف الموحدين) او
(بهار مدينه) كتابونه دي چي مخکي مي پي دمثال له پاره
نومونه ياد كرل ، پيپمور دغېر پېستو تلفظ په خاطر جعلی
وبولو - په هېيع صورت نه .

پاغلي اتوار الحق داودزى (دېعه خزانه فى الميزان
خطاط) په هېيع دول نه لامتوو چي د (نارنج)
قصر پي د (تاريخ) قصر کبلی د (۳۴۴ منځ)
پلېي د (تشويق) کلمه پي (تشريیف) کبلېي ده (۲۱ منځ) ،
پاپي د (شاه محمود هوتك) پر خاچ (شاه محمد هوتك)
ضبط کرئي د (۱۹۸ - ۱۹۹ منځونه) پاپي د
افضل اطرافن د مولف ملا پير محمد مياججي نوم (ملا مير محمد)
ليکلی د (دوزير صاحب محمد ګل خان مومند نوم پي
ګل محمد خان مومند کبلی (۱۰۲ منځ) په دې پنځو
تبروتنوکي صرف لومړي پي په سبحان الله کي سمه سوې ده
(سبحان الله دقلندر صاحب په کتاب کي دغلطنامي نوم دعه)

موږ وایو انسان دی، غلطی کوي، په کندهار کي بلند نه دع
نو هاجز ته به د (نارنج) دفصه خمه پته وه . دشکر مخاى دع
چې دا تیروته په سبحان الله کي سمه سوې ده ، که نه خدای
خبر چې پساغلی داودزی لو دېغه خزانه فی المیزان مولف ته به
محینو (کوتاه بینو) تر وفات وروسته خمه هم نه وای ویلي ؟!
پساغلی قلندر صاحب د ژوب دتلفظ په برخه کي هم
قلمفرسايي کري د او ليکړي دېغه خزانې په دېرو ځایونو
کېږي د (ژوب) او (پشين) ذکر د (ژوب) او (پښين) په
ترتیب ، په شکل شوی دی دیبو دواړو منطقو نوم په تلفظ
کېږي په پېښتو کېږي هیچ اختلاف نشه لو نه د دیبو نومونه د
(ز) او (بن) په مخصوصو آوازونو وئیلی کېږي - البته دا
صحیح ده چې جلید افغانستان کېږي دا عـلـاـقـې هم دفسې
د (ژوب) او
(پښين) په شکل لېکلی شي لکه چې په خزانه کېږي لېکلې
شوی دی ۱۰ (۳۴۲) د حیرانتیا خبره داده چې یو وار

دېچل عادت له مخې غوړ حکم کوي چې ۱ د دیو منطقو دنوم
په تلفظ کېږي په پېښو کېږي هېڅ اختلاف نشه ۱ یوه کر به
وروسته بیا خېل حکم بېرته اخلي او وایې ۱ البتہ دا صحیح ده
چې جدید افغانستان کېږي دا علاقې هم دفسی دزوب او پېښين
په شکل لیکلی شی ۱ ازه پر زیاتوم چې نه یوازې ۱ لیکلی شی ۱
بلکې په هملېږي شکل ۱ لوستلى هم شی ۱ دکوتني ، پېښين او
زوب او سیلونکې چې همدا نن ورع دغه سیمې هم دزوب او
پېښين په شکل او هم دزوب او پېښين په دول لولي او لیکې ،
خه پېښانه نه دې ؟ چې قلندر صاحب ده ۱ هېڅ اختلاف نشه ۱
حکم صادروي . د چمن امحکزې ، دزوب کاکران خو دقلندر
صاحب په اصطلاح د جدید افغانستان او سیلونکې نه دې - دوې
بې ولې دزوب او پېښين په شکل تلفظ کرو ؟

ښاغلی معترض یو مخای لیکې ۱ بابا هوتك په لور ڏغ
د اسندره لولوله ۱۷۷ (۱۷۷ مخ) له دې خبری به ورتیر
سو چې له پئي خزانې مخه دنقول قول په وخت کې ښاغلی ناقل

په عبارت کي ناروا تصرف کري دئ خکه هلته (زغ) په
هملي شکل نه ، بلکي (زغ) ضبط دئ دا کلمه پختانه د
(زغ ، غر او زغ) په شکلونو تلفظ کوي دکندهار تلفظ پي
(زغ دئ او په افغانستان کي پي او سنی مروج تلفظ چي په
ليکنه کي دمبار په دول منل سوئ دئ ، (غز) دئ . نو
دکندهاری لهجي پر خلاف (چي په خزانه په هملي لهجه
کبيل سوئ ده) د (زغ) ضبط به دېاغلي قلندر صاحب
دكتاب د جعلیت دليل تصور کوو ، او وايو به چي پښتون
قلندر تهولي دا نه وه معلومه چي دا کلمه کندهاريابان (زغ) په
شكل تلفظ کوي . دزوپ او رُوب ، دېښن او پښن ، دېښني
او بلني په برخه کي دقلندر صاحب استدلال دير کمزوري دئ
بي خرضه خيرونکو ته بي منل گران دي .

نه پوهیم باغلي قلندر دېعي خزانه مولف تهولي دومره
خبيزدلی دئ هفه ولبي ۱ زما پلار داودخان په ۱۰۲۹ هجري
کال زيريدلی دئ ۱ دئ پر راغورخني ۱ صريح ماخذ ۱ محبني

غواري (فکر مو دیع ، له زوي عمخه دېلار دنولد دنبېي ماخذ
غواري اهایي د هاگلي قلندر په نظر به منتقلېښو په دخه راز
مواردو کېي ماخلونه ہسول !) هغه ولېي چې (زمپلار په هفو
جنګو کېي شريک و چې مېرويس نېکه له گرګين سره کېري وه)
دې پر ور دانګي اوبلکي (حالانکي تاریخ کېېي ددادسي بو
جنګ هم ذكر نشته چې مېرويس نېکه او گرګين خان تر منځه
شوي وه تاریخ دېبېي خونرۍ واقعي نکر کوي چې دهېي په
نتیجه کېېي گرګين ووژلى شو... (۲۰۸ مخ)

دېره جالبه ده ! محمد هوتك ته د خېسمېلو په خاطر
دمېرويس نېکه او گرګين تر منځ پر جګره هم ناګاره کېږي
دې جګړي په بيان خو تاریخونه د ک دې (هاگلي لوستونکي
دې دې جګړي بيان دېستنون تاریخ لومړي توک ۵۵ مخ ،
افغانستان درمسير تاریخ ۳۲۰ مخ ، مېرويس نېکه ۴۳ - ۴۵
مخونوکي وګوري) زما په خجال د قلندر صاحب مقصد به
تن په تن جنګ (دونيل) وي ! ددادسي جنګ نکر نو دشتیا هم

تاریخ کې نسته او محمد هوتك غریب هم ددغه راز جگړي
ادهانه ده کړي .

دقنلدر صاحب په بیان کې د «خونری واقعې» ترکیب لې
محه غور غواری دخونری واقعې محخه پې مراد هغه پېښه ده چې
دهفي په نتیجه کې ګرګښ ووژل سو او د حاجی میرویس خان
په لام زموږ هیواد دېرديو له تسلطه آزاد سو دا پېښه زموږ
د ګران هیواد په تاریخ کې یوه له ويارة دکه کارنامه ده چې
دارواهشاد غبار په قول «د افغانستان دراتل—ونکي دولت
د جوریلدو» هسته (زړی) پې کېږیوو. د (خونری واقعې)
په ترکیب کې یو فضنی تاسف او پېښی له ووژل سوو کسانو
سره دخواخوی احساس پروت ده، داچې موزد (قصه
خوانی) پېښی ته خونری واقعې واپو، په حقیقت کې ددغه
ترکیب په استعمالولو سره موزد واقعې له قربانیانو سره
همدردي او د هاملینو په نسبت پې (چې پرنګبان وو) کرکه
اونفرت هرګندوو. د حاجی میرویس خان په مشري ملي پاخون

ته د قلندر صاحب په خوله خونری واقعه ويل ، تصاصافي
انتخاب نه دفعه حکمکه ده دنچل کتاب په ۱ ورومبی خبری ۱ کي
ويلي دي چي هر خمه ېپه په دليل کري دي ۱ ، ملي قيام ته د
خونری واقعي نوم هم په دليل ورکره سوي دفعا . گويا د ډناغلي
قلندر په نظر پېښتو دفعه ملي پاخون یوه خونری واقعه وه او
د ګرګين وژل کېبدل دتاسف ور عمل ۱

د هليبين مکان په برخه کي هم ډناغلي قلندر صاحب
اعتراض لري دي ليکي ۱ هم په دي لرکېبي د خان هليبين مکان
ترکيب دفعه چي محمد هوتك ېپه دخوشحال بابا او ميرويں خان
بابا دپاره غلط استعمالوي دا غلط ترکيب زما دتحقيق مطابق
پېښتو کېبي له تولو نه اول افضل خان ختمک په تاريخ مرصح
کېبي د دخوشحال بابا دپاره استعمال کري دفعه ۱۰

(۱۳ مخ)

د ډناغلي قلندر د تحقيق جواب خو ارو اهناه علامه حببي
(د محمد هوتك ياد) په ۱۱۹ مخ کي ويلع دفعه . لوستونکي دي

پې ھوربى ولولي زما لە پاره دھيرانتىبا خبرە بله دە ، هەفە دا :
كەلە چىي افضل خان پە تارىخ مرصع كىي د « علیين ۱ پە خەنلى
۱ علیين » كازىي نو قىتلەر صاحب ولېي « افضل خان كە غلطى
و كەره نو تقاضا ئى بشرى دە لىكىن محمد ھوتىك دا غلطى عنگە
و كەره ۱ دې تە ولېي (يك بام و دو ھوا) قضاوت اكەلە چىي
افضل خان علیين كىلمە استعمالوي او پە اصطلاح غلطى كوي
نو ھناغلى قىتلەر پې تقاضاى بشرى بولى خۇچىي محمد ھوتىك
بىا دا كىلمە استعمالوي ھناغلى مىترض ورخە ماقۇق بشرى
تقاضا كوي . حىجىب قضاوت آخر محمد ھوتىك بىش نە و ،
كە ھە ؟ دا ولې نورو كىساتو تە ھناغلى قىتلەر صاحب دلورىنى
پلو دىر پراخ فورولىع دفع مگىر محمد ھوتىك تە دومرە
خېمىدىلىع دفع چىي بىشىرت لە قىلمرو ھەنخە يې باسى ! ضرور
مە خبرە سته يابە « كۈرم خاڻى مصلحت » پە منع كىي وي !
زە دىخپلۇ معروضاتو بىوه بىرخە پە ھەندىي خەنلىكىن دەنەدەمە او
زياتوم چىي د پە خزانە فى الميزان كىتاب دراتلونكى نسل لە

پاره یو گمراه کن اثر دی خکه هر چانه دكتاب دپاني پاني دکره
کولو او عخیرو نه امکانت سته او نه هم وخت کتاب خو ظاهرا
عیقه لیکنه بسکاري او دیر فریبنده عبارتونه او ترکیبونه لري
لوستونکی چي یې لومړۍ حل ولولي پر مطالبو یې یقین راحي
مګر دا یقین به یې پر ناسمو احکامو وي دناسمو او تحقیقی
انحرافاتو اوزد لیست یې ښاغلي صمیم صاحب خپور کرئ دی
دا لست نو هم او زدیدلای سی

چېلې خبری دفتح خان بریغ دنکل په یوه ناره پای ته رسوم
اوردي وسی دبیریخو په سپن ښرو
مرور یې پخلا نه کړل لادلاسه وربیسي یاغې ملکونه
داو زما دهني لیکنې یوه برخه چې د (سپیدې) مجلې
د دوهم کال ، دوهمی دورې په لومړۍ ګنه د (غبرګولی -
چنګابن) ګنه کې چاپ سوې ده (۱۳۷۰ هجري شمسی)
تر چاپ وروسته یې زما یو اشنا په یو لیکا کې رانه
ولیکل ۱ زه چنداني ، په تیره بیا د علمي تحقیق او عخیرني

په وخت کي مقدساتو ته عقیله نه لرم نوکه مي رشتبا پوريتني
پر پنه خزانه باندي مي د قلندر مومند په ليکنه ستاپه شان
خوانه ده بدنه سوبې قلندر مومند هم يو خيرونکي او محقق دئ ،
هنه هم دخچل نظر دابراز حق لري . . . الته دهه خبرو خخه مي
مراد دانه دئ چي زه له قلندر مومند سره په يوه عقیله يم بلکه
مطلوب مي دادئ چي دتحقيق او پلعني په وخت کي باید سرحد
او مقدمات موجودنه وي . اله دهه اشارو زما استنباط داسي و
چي گويها موز چي دېنې خزانې د اصلیت په باب عمه ليکو علت
پې دادئ چي عينو اشخاصو ته مو د قدسيت درجه ورکري ده
پر هفو باندي اعتراض راته دز غسلو ورنه دئ خمکه نو ليکني
کوو . الته موز مقدساتو ته معتقد يو ، ته اشخاصو ته . که ما
دهه خبري پروا کولاي نو به مي د
(ع) توري په باب هنه خبرننه نه واي کربې چي دهه ليکني
په پاى کي به پې ولویع . دلته باید دوه مطلبه سره گند نه سې
يو اشخاصو ته د قدسيت تر درجې پوري اهمیت ورکول دې

اوبل دھینو حقدارو پوهانو او محققينو د کلونو کلونو بې
اسېبى زيار او كراو ستاييل اودھفو تقديرول دي كه دا تقدير
لو ستايىنى تە خورك د قدسيت نوم ورکوي كە بل خە ، دا راز
قدر داني د هر چا وظيفە ده او كە خورك مقدساتو تە دھقيبىي نه
لرلۇ پە پلمە دمىراتو بې حرمتى تە ملاترىي نوبىي ووايم چى دا
داسىي راباندىي تورە شېدە علت بې دادى چى مىرونە مۇ لە
مراهنى سره يوخاى وۇلىي دې دھفو كسانو بې حرمتى تە مۇ
لاترلىي دە چى نىمه پېرىي بې زما وستا د وطن ، ئىبىي ، فرنگ
، تارىخ پە خېرنە كىي قلم چلاوه او داقلم بېي ھە وخت بې لە
لاسە ولويىد چى ملک الموت دەرگى پىغام ورتە رلورىا ، زە اوته
بې وروزلۇ ، لارولىكە بە ويد بېي راوبىوول مىگە پە پاداش كىي
بې موز پسلە مرگە سوتى پە رالخلو لو خدای مە كەرە
(جىلكار و گمراه كىننە) بې بولۇ ، دا دەميراتىي لار نە دە - زە
دا نە وابىم چى داسلافو تېروتنى دې سىي نە سى. دا تصريح
زمۇز تارىخي رسالت دى او كە دخدائى رضا وە پە دە لار بە

خو مگر مشر و کشته به گورو ، حق و مناسب به سنجوو ،
گروی و مگوی به سره بیلورو .

هیواد - هواد

په دې برخه کي زما دليکنني موضوع په پنه خزانه فی الميزان کي د « هیواد ، هواد » د معنا او تاريخي پس منظر په باب دلخينو محركنلوونو هغيرل دي . په نوموري كتاب کي ددي کلمود هغيرني له پاره مخلور شپته مخه ورکول سوي دي ، خورا دير ديوانونه او كتابونه يې پرله اړولې دي چې په رشتياسره ستونزمن کار دع دكتاب ليکوال دنورو هغيرونکو کار اسانه کرفا دعا چې داسعی پې مشکوره ده . له دې مخلور شپته مخیزی هغيرني عمخه دا لاندې کوتلي خبرې راوزي :

— زمزوز په تول کلاسيک ادب کي د (هواد) معنا د اکي

یوه ده او هنه (لري ، فالصله) ده ؟

— د ۱۳۲۰ هجری شمسی کال عمخه مخکي پېښتو ليکوالو د

(هواد) کلمه په (وطن) سره نه معنا کوله ؟

— د افغانستان ليکوال چې د (هواد) لغت ته اوس د (لري

، فاصله همدا کازې دا دېناغلي قلندر صاحب دمقالي له چاپيدو
 (۱۹۷۶م) وروسته رواج سوبې ده او هغه هم له دې امله چې
 دېغی خزانې د (جعلیت) د اثبات مخه پې نیولی وي .
 هواد - هیواد زمزپه کلاسیک ادب کې هم د (وطن
 ، ملک) او هم د (لیری ، فاصله ، بیلبیا) په معنا را غلیع دئ
 دالفت خو معناوی لری او په پېښتو او نورو ژبو کې ددا راز
 لفتوں موجودیت یو طبیعی جریان دئ مثالونه پې لسکونوته
 رسپزی . له بلی خوالکه هرنګه چې ادعا کبزی دا کلمه
 پېښتو ژبی ته له عربی محفله را نتوی نه ده ، بلکې دېښتو ژبی په
 بلی اربابی ترلې ژبه کې پې نسبتا ورته شکل *Heimat* سه
 (۱) د عربی د (حواذ) او دېښتو (هواد) کتر منع دشکل معنا
 ورته والی دسری ذهن ته هغه مشابهت تداعی کړي چې د
 انگریزی ژبی د Meaning او عربی ژبی (معنی) ترمنع
 سه . داراز مشابهتونه پې له تصادفاتو بل ځنه سو بلای .
 د (هواد) په باب دېغه خزانه فی المیزان بساغلي مولف له

یوه اوزده بحث و روسته دې نتیجې ته رسیدلی دئ چې
«تولوکلاسیکي لیکونکیود (هود) ایکی یوه معنی (لربی ،
فاصله) کربی ده (۱۰۲)

دا ایکی یوه معنی په نهایي حکم کي دنور و خبر و خای نه
پاتیزی او لوستونکی دا فکر کوي چې په رشتیا سره به زمزد په
تول کلاسیک ادب کي یو مورد هم پیدا نه سی چې هلته دې د
هود معنا له (لربی ، فاصله) پرته په بله معنا استعمال سوی
وی موز به دېاغلي مولف خپل راوري مثالونه چې همدا نهایي
بصله ېی مخني را ایستله ده ، وغیرو که غمه هم دامثالونه خورا
دیر دې خو زه به له اختصاره کار واخلم . دا مثالونه درې
برخی دي - یوه ېی هغه ده چې هود ېی د (لربی ، فاصله) په
معنا اخیستی دئ او بله ېی هغه برخه ده چې هود ېی هم د
(لربی ، فاصله) په معنا او هم د (وطن) په معنا راوري دئ
او دريمه ېی دهفو مثالو برخه ده چې هود ېی یوازي د (وطن)
په معنا استعمال کری دئ باید ووایم چې په دې راولک سوو

بیلگو کی ٻناغلی مولف ځای ځای دوه زره دوا او خپل دوه زره
 نوب پې پت کړئ هم نه دفع ، مګر له تذبذب سره سره پې خپله
 وروستي پريکره صادره کړي ده . بیلگي به په ګډه ولو لو :
 په پعه خزانه فی المیزان کې در حمان بابا (۱۲۸ اق مر) یو بیت

سته :

سبازيری دوصال په مهجور کاندي
 د هواد خبر موندې شي له سياحه
 (۱۱ منځ)

(له دې وروسته چې له بیت سره نومره ليکل سوې وي هنه
 د پعه خزانه فی المیزان د مربوطه منځ علد دفع)

ڊبناغلی مولف په نظر په دې بیت کې د هواد معنا (لربی
 ، بعيده) ده خوکه لزغه دقیق سو او د مهجور کلمه په پام
 کې ونيسو ، ويلاي سو چې شاهر ده چا حال بيانيوي چې
 مهجور دفع او مهجوريت به له وطنه پرته له بل کوم ځای ځخده
 وي ؟ پرديس له (وطن) ځخه مهجور دفع ، (سبا) دوصال

زیری پر کوئی محکہ دوطن حوال لے سیاح د (سباباد) مخنگ
معلومیتی کہ ہبودا په (فاصلہ) معنا کرو (دعاصلی خبر موندہ
شی لہ سیاحہ) بے یو بیخوندہ مطلب وی کہ ہبی په (لیری خای)
معنا کرو نولہ وطن پرته بے بل کوم لیری خای مقصد وی ؟

دخوشحال بابا دهی بیت ته خمیر سع

د هواد یاران می هر زمان یادېږي

چې بې مخ په خوب کېږي دوینم دویارم

(٤٧ من)

بیانگری مولف ددی بیت د توضیع په ترڅه کې وامي

۱ داغز لکه دتیر غزل په هندوستان کېپی ليکلې شوي وه
لوخکه پې دا معنی واختیلې شوبی چې گنډي خوشحال بابا د
(مواديaran) (وطن ياران) گنډي - حال دادی چې دلته هم د
(هود) مطلب (لربی)، (په فاصلې)، (بیل) ده . اوکه
داسي نه ده نو سوال کېږي چې مرحوم حبیبی صاحب په دې
دومره اسان مفهوم ولې ونه رسیده ۰

تاسی محترم لوستونکی د (هوایاران) هخخه (په
فاصلې باران ، بیل باران) جورکرئ - وکورئ چې
دخوشحال بابا شعر به موختلنۍ کړئ نه وي . دا چې اړواهاد
حبيبي صاحب په دومره اسان مفهوم ولې ونه رسیده ، دېاغلي
مولف اشاره ننادرو لغاتو هفه لست ته د چې علامه حبيبي د
(خوشحال خنک مرغاري) او (عبد القادر خنک ديوان) په پاڼي
کې راوري دئ - باید ووایم چې علامه مرحوم مفهوم ته
رسيدلې دع چې تفصيل به ېښ وروسته راورم ، مګر دمفهوم نه
رسيدل لفت له (نادرتوبه) نه باسي - نن که دالفت حام سوئا
دع ، پنځوس کاله مخکي په رشتيا سره نادر لفت و د
عبد القادر خان خنک ديوان په ۲۳۶ منځ کې د (پېښتو
نادر لغات) تر سر لیک لاندې لولو ۱ منځ پېښتو نادر لغات او
كلمات چې په دغه كتاب کېن راځلى دی لاندې لیکل کېږي چه
پېښتane استفاده منځ وکړي ۱۰۰۰ د همواد کلمه د دې
كتاب په ۲۳۷ منځ کې ثبت ده . ددغه لست لغاتو ته (حل

طلب) هم نه دی کببل سوی یعنی حبیبی صاحب په مفهوم
 رسیدلی دعے یوازی یې نادر لفت گنلي دعے او پر نادرتوب خو
 ې خوک انكار نه سی کولای - دليل بیت به هم ولولو
 هقه یار چې له ما لري په هواد دی
 همیشه راته حاضر دزره په باد دی
 (منځ ۴۸)

دلته ٻاغلی مولف دهواد په معنا کي زموږ سره په یوه نظر
 دعے او وابي چې ۱ په ورومبی نظر کېږي (هواد) د (ملک)
 په معنو کېږي ٻڪاري ۲ خو اعتراض یې دادعا چې ۳ په ډې
 دومره اسان مطلب حبیبی مرحوم په اول محل ولې پوهنه شه ۴
 زه ېپه له ۵ ولې پوهنه شه ۶ یا ۷ پوهنه شه ۸ سره کارنه لرم زما
 مطلب ڏهاغلی مولف خپل اعتراف دعا چې په اول نظر (هواد)
 د (ملک) په معنو کي ٻڪاري . آيا ددھه راز تنبذب په
 حالت کي د ۹ اکۍ یوې معنى ۱۰ فيصله دتمال ورنه ده
 د عبد القادر خان دا بیت هم دمثال په دول راول سوی دعے

چې په وقت دتلو راتلوکا چغارونه

د هواد یاران را یاد زانی اکثر کا

(منځ ۴۸)

دې بیت په توضیح کې ، باغلی مولف دخوشحال بابا د

مځکینی بیت په قضایوت کې تکنی سویا دې او وابې

«دخوشحال باباپه سلسله کېږي خو دې لفظ په حمله غلط نهی

محه بنیاد لري محکه چې په هند کېږي گرفتار او نظریند پاتې

شوی وه - خو عبدالقادرخان په دې کېږي د (هواد) معنی

(وطن) کول محه تاریخي جواز یا بنیاد لري چې دغله غلط نهی

عمارت پرې بناه کړي شي ؟

له دې توضیح محکه هر ګنډیو چې دخوشحال بابا په مځکینی

بیت کې د (هواد) معنا (وطن) کېډلای سې او باغلی مولف

جواز ورکوي اخو دده په نظر عبدالقادرخان په بیت کې

هواد یاران محکه د وطن یارن معنا اخیستل محکه بنیاد نه لري

چې دده بیت دویلو پر وخت شاهر ۱ گرفتار او نظریند انه و

جالب تحلیل ! دا خبره پر محای ده چې د شاعر مغز او ذهنی
 حالت دنولنیز چاپیریال محسوس دئ او په شعر کې د ماحول
 اغیزه لیدل کیدلای سی ، خو دا حکم دومره عام هم نه دئ چې
 که شاعر د وطن یاد کواه ، ضرور به گرفتار او نظر بند وي په
 دې حساب که یې د شرابو لفظ راوري و ، حتما به شرابي وي
 - که یې دېکار یادونه کربې وه ، هرومرو به بسکاري وي - که
 د حسد په باب زغيدلوع و ، خامخا به حاسد وي - که یې دبو
 هسار يا یو وطن نوم اخيستي و ، ضرور به یې ليدلوع وي يا
 ورغلع وي . د عبدالقادر خان په تير بیت کې د (هواد یاران)
 د (وطن یاران) کیدلای سی زه کومه غلط فهمي نه پکښې
 وینم که دسوتي په زور ځوک بله توجیه و رکوی ، دانو
 علیحده خبره ده . د عبدالقادر خان دا بل بیت در واخلع
 په تحقیق چې نیم دیدن ورلره یوسې
 له هیواده چې یار و کاندي په یار خط
 (منځ ۴۸)

شامر پر دیس دحالت په باب یوه کلیه بیان کری ده او حنمي
نه ده چې پخله ې هم باید پر دیس ویولو. د قاسم په دا لاندې
بیت کې هم د شاعر له خوا یوه پر دیس حالت بیان سوئ دعا چې
دوطن اشنا ې بادیری او له دیر یادیدلو ې زره خوبزیری

نن می خه رنگ هوادی اشنا یادیری

چې دیر بیرې یادوم زره می خوبزیری

(۱۵ منځ)

بسافلی مولف ګوری چې په پورتنی بیت کې د
(هوادی) معنا (وطني) کېدلاي سې مگر دی خو ددې معنا
تسليمېسوته تیار نه دی محکه نو په یو ماهرانه شیر غلط ور
غخه تیرزې او لېکي : « دلته د (هوادی) لفظ ښکاره معنی
نه پندي یعنی دا چې هوادی لفظ کې د (لري ،
فاصله) مفهوم لزعه پیکه (ت) ښکاري او (وطني) معنا
به ورسه نبلی . او س که دا لفظ په هملې بندې یوازي دقاسه له
خوا کارول سوئ واي خو موز به داستثناء په ستر ګه ورته

کتلي ولی ، مگر نورو شاهراتو له خوا په عین معنا دهی لفظ
استعمال پې له استثناء باسی او خوک ویلای سی چې (هوادی)
په (وطني) سره معنا کېدلای سی. دا نورو مثالونوته غیر
سمی.

هجری ولی:

اشتیاق د هیوادی اشنا غالب شي
په خاطرمي لانقیل همجرباد دی
(۵۶ منځ)

علیخان ولی:

هوادی اشنا زما چې تر هنگ کېښاست
دا په ما باندې خدائي کړی لوی کرم دی
(۴۱ منځ)

بل همای ولی:

يا وفا په هیوادی لالی کېږي نه وه
باد غره په اور لاسونه نه تودیري
(۶۲ منځ)

معاذالدین خنک وابی :

هوادی اشنا کا خپل معاذالدینه

بے بدخواہ خنداکبر او دماغ کرم

(امخ ۴۸)

محمدی صاحبزادہ ولیمی :

تسلی د ہیوادی ور باتلی کیزی

جمع زره کا محمدی پریشان کاغذ

(امخ ۷۰)

کہ د قاسم په بیت کی بیانگلی مولف ته د (هوادی معنا

«ہم نہ بسکاریدلہ انو پہ دی پورتیبو بیلگو کی خو (هوادی)

لفظ دقاسم په شان کارول سوئ دئ دلتہ په کوم جواز دفاصلہ

معنا ور محظہ اخلي ؟ دلتہ یہی باید هم ولی و لی چھی ۱ بسکارہ

معنی نہ ہنندی ۰

سید تقویم الحق کا کاخیل د علیخان دیوان ، دوهم چاپ

دو پنهان مخ کي په یوه بيت کي د (هيواد لفظ ته په واضح
دول (لري وطن) کهلى دئ ، مگر د پنه خزانه في الميزان
بناغلي مولف وابي گرياد تقويم صاحب په راتي کېي هم
د شعر مفهوم کېي د (بعد - لري والي) مفهوم ضروري دئ .
لري والي يا نزديکي واي خود لفت معنا نه وربالوي - تقويم
صاحب په نظر د (هاد) معنا (وطن) ده - مگر لري وطن .
بناغلي مولف در حمان بابا او محمدي صاحبزاده دوه بيته
چي دمعنا په لحظ سره ورته دئ ، په مثالو کي راوري دئ او
داسي ېي بسولي چي گرياد شعر مطلب بالکل یو دئ در حمان
بابا بيت داسي دئ :

سبا زيرى دوصال په مهجور کاندي

د هاد خبر مونده شي له سياحه

د محمدي صاحبزاده بيت :

د هنچه اشنا خبر پروېتم لـ باده

او د لري ملك حال غېست شي له سياحه
(۵۶)

دې بیتو ته دهاغلی مولف تبصره دا راز د د

محمدی صاحبزاده له دې شعره صفا ثابتیزی چې په
کومونوکټې رحمان بابا هواد استعمال کړی دی هم هفو
منو کېپې صاحبزاده محمدی لرې استعمال کړی دی ۱۰ زه
حیران یم چې ډافلی مولف ولی دفعه راز استنتاج کوي؟ راسیع
بیتونه تونه کرو، خبره سینتیزی په یوه ستون کې د رحمان
بابا د بیت اجزاء او په بل کې د محمدی صاحبزاده دا ایزیدم۔
تاسې وګوری چې محمدی صاحبزاده د (هواد) لفظ په کومه
معنا استعمال کړی دی

محمدی صاحبزاده	رحمان بابا
د لرې ملک	د هواد
حال غښت شي	خبر موئندې شي
له سیاحه	له سیاحه

زما په خیال خبره بېغې روښانه ده نه نورو قاموسو ته

ارتیا سته نه نورو مثالو ته . محمدی صاحبزاده د (هواد)
معاوشه په (لری ملک) کربی ده یعنی د (هواد) په لفظ کي
د (ملک - وطن) مفهوم سته او د سید تقویم الحن کاکاخیل
هجه معناچی دعلیخان په دیوان کي پی کربی ده ، تشه هوایی
خبره نه بلکی مستنه او مستدله ده .

په نشی بیلگو کي هم هواد د وطن په معنا را غلیع دیا
دفوائد الشريعة هجه اقتباس ته خبر سع چې پناغلي مولف دخپل
كتاب په خلورنوی یم منځ کي راوري دعا

۱ خدای تعالی بې په ملایکو فخر کاندی چې زما بندگانو ته
وکوری چې له هواده گردوهلى پریشان حال په خواری زما
کورته را غلی ۰

حاجیان دخداي کورته له خپلو وطنو عخه ورخې او په پورتني
اقتباس کي له (هواده گردوهلى پریشان حال یعنی (له خپل
وطنه گرد وھلى پریشان حال)

له تیرو ھر گندبونو عخه به داخبره سپینه سوې وي چې

د (هولاد) یوه معنا (وطن) ده او پر دې حکم باندي زموږ
سره پېښتو کلاسیک ادب ملاتر هم سته دا چې ٻاغلی
قلندر صاحب د (وطن) معنا په وج زور ځنۍ باسي ، باید
عرض کرم چې سرزوري کوي .

لوس راخم د (هیواد) کلمې
تاریخي پس منظر نه

ٻاغلی قلندر صاحب په دې برخه کې وايې (دې تورې)
په حقله يادستال په کاردي چې د ۱۳۲۰ هجري شمسی کال نه
آکاهو دې تورې معنا پېښتو لیکونکېو هنه نه کوله کومه چې
لوس په افغانستان کېږي راتجه ده لو د افغانستان د لیکونکېو په
تبغ کېږي بې زمونږ د لیکونکېو یوه برخه کېږي هم رواج
موندلی ده । (۳)

بل عای وایې (حالانکې د ٻاغلی (مطلوب بې افغاني لیکوال
دې . معصوم - هوتك) دا هدو ٿابتولی نه شي چې زما د مقالي

نه مخکبې دوی چرته يو خل هم ددې لفظ معنی له (وطن)

بغير بل خه کري وي (۴)

دادې قاطع حکمنو په مقابل کې خويه زه دهاغلي مولف
تر مقالې ۴۰ کاله مخکي يوه حواله و رکرم چې افغاني ليکروالو
د (هود) معنا له (وطن بغير) په (فاصله ، ليري ،
بېلیما) سره هم کري ده نورنو ددوی خوښه چې خپل حکم
ماتوي که نه .

دهاغلي مولف ياده سوېي مقاله دده دخپلي ادعا له مخي د
پېستو مجلې ۱۹۷۶ ع کال دمارج په گنه کې چاپ سوېي ده .
(ه) تردې مقالې مخلویت کاله و راتدي افغاني ليکروالو په
سرکې علامه حبibi دېستو ادبی نهفت په بهير کې دطلع
افغان جريدي له لاري يو لر اکاديميکي ملي علې پل کري وي
دېستو نادر کتابونه پې لعول ، کلاسيک متون پې خپرول ،
دېستو ادب تاریخچه پې ترتیبوله ، داملايي يووالی له پاره پې
تلابن کلوه ، نادر دېستو لغاتو معناوي پې له دېستو غخه

پوپستلی اوئور . دالرى دطلوع افغان ددیارلىم کال له
عىلبرويشتمي گىپى عىخه (۱۹۳۶ع کال دمارچ ۱۴) د يوبى
مقالات پە خپريدلۇ سره پىيل سوبى وە چىپى عنوان يېي (لە
پېستنۇمۇخە ادبىي پېستنە) و پە دې مقالە كىي يېي ديماتعيم متى زىي
ددىوان موندلۇ زىرى وركرى او دده پە دىوان كىي دىخىنۇ لغاتو
(مالن ، داون ، بالن ، سلون . . .) دەعناؤو پە باب
پېستنۇپوهاتو نظر غوبىتلۇ سوقۇ و دېي پېستنۇپە جواب كىي
مرحوم حاجى ولى محمدخان مخلص او اروابىاد عبدالطيف
ھوتك چىل نظر ورلىزلىع او د عبدالطيف ھوتك جواب چى پە
زياترو بىرخو كىي د حاجى ولى محمدخان مخلص لە نظر سره
ورته و ، دەملىبى کال پە اووه ويشتمە گنه كىي خپور سوئى دئى
دېي جوابىيە مقالىي پە تعقىب اروابىاد قيام الدين خادم ھم چىل
نظر وراتدىي كرى دئى (۱۳۲۸ گىنه) ورپىپى يېي ۱۳۲۸ کال
گنه كىي د پېستنە گروپىزنىڭ لرى شروع كىرى او د پېستنۇ دىخىنلى
كلماتو تحقىق تىر سرلىك لاندى يوه بلە مقالە خپرە سوبى ده

ددې مقالې لومړۍ لغت هواد دعا په مقاله کې چې د اړواهیاد
 حبیبی صاحب په قلم ده (۲) ویل سوی دې ۱ دېښتو زرو
 ادبیاتو په کلام کې د هواد کلمه دیره مستعمله ده په بعضو
 قلمی اثارو کې ہې ته زیر هم ورکړه سوی دې ، پر وزن د بلاد،
 ماچه فکر پکښ کړی دې ، دا کلمه به یا په معنی د وطن
 لو پښی وي ، یا به د بیلتون مخای او منځی معنی ورکړی ۱۰۰۰
 بیا یې نو د پیر محمد کاکر - شمس الدین کاکر - میانعیم
 خلبل له اشعارو عمخه مثالونه ورکړیدی (دلته باید داخله
 وکرم چې د شمس الدین کاکر له اشعارو عمخه یې هغه بیت هم
 راوري دعا چې د پنه خزانه فی المیزان په اتیابم مخ کې درج
 او پساغلی قلندر مومند پرشکمن دعا چې دابه هم په جعلی دول
 ناسم بیت سوی وي حکم دده په نظر ۱ دشمس الدین دیوان دې پې
 خزانې دچاپ کېبلو نه پس منظر عام ته راګلی دو حکمکه نو قابل
 نمسک نه دې ۱ دشمس الدین کاکر دا بیت د پنه خزانې تر
 چاپ لته ، نهه کاله مغکي منظر عام ته راګلی و ۰۰ د علامه

جېښي په پورتني نظرکې وينچې د (هود) معنا پر (وطن او
مېنه) برسيره (منفی) هم راتلاقی سی او منفی (په الف
مقصوريه) په قاموسونوکې په (نيست ونابودشده، دورکرده
شده) معنا سوی دع (وگورى) غياث اللغات سافغان قاموس)
دانظر دهاغلي قلندر تر اعتراضي مقالې هلوبيت کاله مخکي
ورکره سوی دع .

د طلوع افغان دي پوشتنۍ ته نورو بهاغلو پېښتو هم
جوابونه ليولې دي زه ېي په دې نیامت رانقولوم چې که نورخه نه
وي، دومره ګجه خويه ولري چې درانه لوستونکي دي بهيرته
متوجه سی او نوري محېرنې پکېښ وکړي. جوابونه د عبدالحى
لودين، لعل محمدکاکر، ملا سید محمدکاکر، عبد الرؤوف
سلیزی د پاشمول (ارواهاد بینوا - م. ۶)، غلام حسن
خان صافی، قیام الدین خان خادم، امین الله خان زمریالي او
وزیر صاحب محمد ګل خان مومند دي .

لومړۍ جواب د «جناب عبدالحى خان لودين د قندھار»

دعا چې د طلوع افغان د محور لسم کال په دیار لسمه گنه کې
خپور سوئ دی. دی لیکي :

هoad : « ولایت چه پېښتو مغون (ولات) کړی دی ،
زه طوطى دبل ولات سبا به خمه ۱
جناب غلام حسن خان صافی له لفمانه جواب ورته ليزلى او
دنورو لغاتو د معناو په لريکي یې د هoad په باب خپل نظر
داسي ورائندې کړي دی :

۱ هoad : درې کاله د مخه ما په کلبل کې د یوه سپین زيرى
مخه چه د کعواز سليمان خبيل و ، دوبې نادری کلمې ارويدلې
وې ، یو (وندل) په معنا د یادولو بل (هیوات) یعنی وطن.
محکه چه د ویونکی لهجه د فسی وه - ما هیوات ولیکلی مګر
چه شاهراونو (هoad) لیکلی دی ، درست دی . ۱۴ (اکال
اکنه)

په همدي گنه همدي جواب کې یوبل پښانه له کابل
مخه خپل نظر ورليزلى چې نوم یې بسولي نه دی. دې پښانه

خورا دير لفتونه معنى كري دي چي وروستي لفت پي هواد دئ
دئ ليکي:

۱ هواد : په دې لفت پسي مې ديري پونستني وکري د
غزنی او جنوبې و خوانه لکه چه مستعمل دې په پښتو کې يو
متل دئ (هلته به دريادسم ، چه يامر سم ، يابربل يواد سم)
نو دالفت خاص دوطن په معنادي مګر هواد به نه وي ، يواد به
وي ولې چه په محاوره کې دغسي دئ ۲

جناب مولوی قيام الدين خان خادم له کابله خپل نظریات
ورته ليلى چي په (۱۴ کال ، ۱۵ ، ۱۶ ، ۱۷ ، ۱۸ ، ۱۹ گنو) کې خپاره
سوې دي اړوا بنا د خادم صاحب تر او زد د تمهيدې خبرو وروسته
دمشخصو پونستنو په باب خپل نظر داسي بيان کړي دئ

هواد : دالفت زما غوزو ته په زور رسيدلى دئ ، تاسې وائى
چه په محيني كتابوکabin ئې ورته زير ليکلى دئ ، ودي سې چه په
زور او زير دوارو راغلي وي . دالفت دوه معنى لري (۱) وطن
او مينه (۲) پريه ملک بيديا لکه چه ستاسي په مثالو کabin په درې

خایو کبیں جخت دوطن په معنی مستعمل دی :

(۱) موژ راغلی طوطیان دبل هواد یو

(۲) موژ له هواده تنها راغلی یو

(۳) په هوا می دکشمیر دنورو سترگو

له زره ویاسته نیازمن دبل هواد

په بې لاندی درې خایو کبیں بې شکه د (بیلیبا ، بیاندی اوبل

ملک) په معنی دی :

(۱) بلنصیب ناسازی چاری په ما وکرې

له نزدو بې لېرى لېرى په هواد کرم

یعنی دنزو یارانو نه بې په بیلیبا اوبل ملک وغورخولم . (۲)

خان جهان می تمامی له یاده ووت

په هواد تللى اشنا می راپه یاد شو

یعنی مسافر اشنا چه له وطنہ مسافر او په بل ملک او بیلیبا دی ،

هنه می راپه یاد شو او هر ځنه می هیر شو . (۳) حمیدبابا هواد په

همدځه معنی دخپل دیوان په ^{۹۶} ځنخ کبیں داسی راوري دی :

بد نصیب له نزدی پاره

عرنگ لری په هواد کرم

یعنی په بیلیا یې کرم ۱۰

درانه لوستونکی خومتوجه دې چې دانظر دپه خزانه فی
المیزان دهاغلی مولف ترمالی علو بیست کاله مخکی و رکره
سوئی دفعه .

دهاغلی امین الله خان زمریالی له کابله ورنه کښلی دې :

۱ هواد : عنگه چه تاسو د هې په زیرسره ليکلی دې
صحیح دې زما په فکر هواد بلا استثنا مطلق وطن ته وایی که
خپل وي يا پردازی . نه په معنی د بیلتون يا فراق . ۱۰۰۰

دېښتنو او گرویندو دوهمه دوره د خورلسم کال له نهه
ویشتمی ګنې عخنه پیل کیږي او په دې دوره کې دخوشحال له
کلبات عخنه نادر لغات مناقشی ته وراندې کري دې چې دا وار
ېی جوابونه له حیدر اباد دکن عخنه دجناب مولوی ابوالوفا
صاحب قندھاری په قلم ليکل سوی دې او د خورلسم کال په

شپرديرسمه گنه کي دا يادونه هم سوي ده چي ۱ د جلال
اباد جريده شريقه (اتحاد مشرقي) هم په یوه شماره کېن زموږ
خميني جوابونه ليکلی دي ۱ .

له دي اوژده بيان او نقل قولونو ځخه مي دوي خبرى

مطلوب دي :

اول - دهoad پر کلمه او نورو لغتو باندي لا هغه وخت پوره
مناقشي سوي وي چي نه پنه خزانه ميدان ته راوتلي وه اونه
دېناغلي معترض اعتراضونه .

دوهم - پنه خزانه في الميزان دېناغلي مولف دهه ادعا په مقابل
کي زموږ دمحترمو مشرانو نظرېي وراتني کول دي چي وایي
ا حالانکي دا هناغلي دا هليو ثابتولي نه شي چي زما دمقالي نه
مخکهبي دوي چرته یو محل هم دهه لفظ معنى له وطنې بغیر بل
محه کربى وي ۱ .

په نتيجه کي وایم چي لوړۍ ارواباد علامه حبیبی دهoad
کلمي یوه معنا (منفي^۱) يعني (دورکرده شده) کربى ده او هغه

هم ده ساغلي معترض تر اعتراض مخلويېت کاله دمحه ، اوبل اړو اپناد مولانا قیام الدين خان خادم چې پېښتو ادبی نهفست له قافله سالارانو محظه و ، د هواد معنا له « وطنې بغیر » ، (پريه ملک - بیديا) کېږي د هرزنګه چې دبې مناقشې د برخه والو جمهور نظر د وطن معنا پر خواو محکه نودا کلمه وروسته په لرا اوږد پېښتو کې د (وطن - مملکت) په معنا رواج سوه . دبې مناقشې په بموولو سره ده ساغلي قلندر مومند دا ادعا باطله سوه چې ګويا افغانی ليکوال دده تر مقالې وروسته د هـ واد معنا له « وطنې بغیر » ، (لربې - فاصله) او نور تسلیموي او تر مخه پې دا کار نه کاوه .

ما خلدونه

(۱) - دوهم کال - ۵ مخ - ۳۱ گنہ - وفا

(٢) سبعه خزانه في العيزان - ١٠٣ مخ

(٣) - مخونه اثر ۴۲ - ۴۳ - همایعه

(٤) معاذه اثر ۱۰۵ مخ

(۵) — هماغه اثر د ۱۴۱ مخ سلمه حاشیه

(۶) بې نومه مقالى دلسيز په قلم وي - دا مقاله هم بې نومه ده
حکه ما د علامه حبیبی په قلم لیکل سوبې ویلل .

د (ع) توري تاريخي سوابق

په پته خزانه کي ددغه شکل استعمال د
قدماوو پيروي ٥٥

دېستوژبي په او سنی الفې کي نهم توري (ع) دعا چې
د (ج) او (ع) تر منع موقعیت لري . بر پېستانه (د بیورند
دکربې ها خولته میشته پېستانه) بې (محبم - زیم) بولی دا زغ
په نورو هنلوارو پایبې ڏبو کي هم سنه او گرافیمي بنه بې
دنورو زخونو په شان د تاریخ په سیر کي یو راز نه ده پاته سوچا .
په روپاني الفې کي بې موقعیت د دال او ڏال تر منع دعا او
شكل بې چ دعا یعنی دال ته بې لاندی نکی و رکری دئ . په
خوشحال خانی ليکدوډ کي بې د جيم تر نکی لاندی همزه
کېيin او د (ع) زغ بې په انموراوه په بې شکل (ونج) .
اخوند درویزه ننگرهاري حـمـمـه اللـهـ عـلـيـهـ
(٩٤٠ - ١٠٤٨) د (ع) او (ع) فرق نه دئ کری او دواره

یې په (غ) کسره بسودلي دې چې دې عنعنې وروسته هم دوام
موندلې اوهه زیاترو پخوانیو متوتو کې د دفو دوو تورو توپیر
نه دفع سروی (محای) او (مبع) یې دواوه په (غ) کېلې دې (۱)

په افغانستان کې د پېستومرکې په خپرونو کې د (غ)
له پاره د (غ) بنه غوره وګنل سوه یعنی جیم ته یې پر سرتکۍ
ورکاوه . د طلوع افغان په نشراتو کې هم داشکل تر یو زرو
درې سوه اووه لسم هجري شمسي کال پوري مروج و چې
وروسته یې د (غ) شکل غوره وباله تفصیل به یې وروسته
وکازم وزیر صاحب محمد گل خان مومند (۱۳۴۲ش مر) د
(غ) له پاره دا اوستي شکل خوبیں کړ او هام یې کړ او د
زنخیری د فاصل مولف خبره ۱ د زنخیری لیکلود شکل یې
راژوندی کړ . (۲)

په پې خزانه کې د (غ) توری په اوستي مروج شکل راغلې
دفع چې د پې خزانه فی المیزان د پساغلې مولف په نظر د جلدیدی

املاه نخبه ده او پېتى خزانې ۱ جلديت په ثباتيزې . په دې
برخه کي په هغه قول استناد سوئ چې د خيرالبيان په ۱ عکسي
ايديشن ۱ کي (د خيرالبيان لېک دود) تر سرليک لاندي چاپ
سوئ دعې او دهه له مخي گويا ۱ (دغ) او سنی مروج شکل
چې د (ح) پر سريې همزه کېللى دعې دوزير محمد گل خان
مومند ايجاد دعې چې وروسته عام سو او په لروير پېستونخوا کي
ېي رواج وموند ۱ پر دې قول داسې استنتاج سوئ دعا چې ۱ پنه
خزانه د محمد گل خان مومند رح دسن شعورته درمېلو نه پس
ته دور كېي ليکلى شوی كتاب دې او عکه نو داسروپ
دروغ دې چې دا كتاب په ۱۳۰۳ هجری كېي ليکلى شوی دې .”^(۳)

زما دخیرني له مخي (دغ) او سنی مروجه بنه دوزير محمد
گل خان مومند ايجاد نه دعې او زما سره د وزير صاحب مرحوم
تر زېرېدو شل کاله مخکي د (غ) توري داو سنی شکل چاپي
استناد سته چې خپله خغيرنه

درنو لوستونکوته ورائندې کوم .

د (غ) توري په باب د طلوع افغان د ۱۳۱۷ ش کال د حمل
د اووه ويشتني نېهي په ګنه کې لو لو । دا شپږ کاله چه طلوع
افغان پېستو سوي دي ، موز بولو دول املاء چه پېستو مستنده
املاء ده ، خوره کري ده ، مگر قدماو پېستو مخصوص حرف
(خ) په دې شکل هم ليکل ده (غ) . حکه چه موز داملاه
دنوحيد او يروالي پرخولييو او هرکله موزيه دې باب کېن ليکل
او ويل کري دي ، نوددي پداره چه په خپله ويناموز لمری کرن
کري وي اوس خوارو چه وروسته ترديه (خ دا سى ولېکو غ ..
..) په دفعه کال وزير محمد ګل خان مومند । پېستو زېب ليار»
او ترهه يو کال دمحه يعني په ۱۳۱۶ ش کال ېي «پېستو سيند»
چاپ کري دعې پېستو الفې ځينو زغونونه ېي په همدې اثارو
کې خاص شکلونه پيشنهاډ کري او تاکلي دي زما په فکر ښائي
طلوع افغان په دې اقدام کي به دوزير صاحب مرحوم خوبنته
ېي افیزې نه وه - خو په پورتنې عبارت کي چې دارواهیاد

علامه حبیبی په قلم لیکل سوئ دیعه ده ۱۰ قدم او اکلمه په دې باب
بوه اشاره ده چې داشکل نوی ایجاد نه دیع همدا زما دنوري
خپیرني محرک سوه په دې برخه کېي مې لومری کتاب "لغات
افغانی" وکوت چې دارواهاد سیدراحت الله زاخبل لیکنه ده دا
کتاب که خمه هم زما سره ېې بشپړه نسخه سته خودزیاترو نورو
پېبور چاپ کتابو په شان ډچاپسلو نیټه نه لري مګر واسخه ده
چې دوزير معمل ګل خان دېبتو سیند او دېبتو ژبي ليار
ترچاپ دمغه څبور سوئ دیع علامه حبیبی "دخوشحال خنک
مرغلري" کې دارواهاد راحت زاخبلی هملې کتاب ته حواله
ورکري ده . (۳) دخوشحال خنک مرغلري د یوزر درې سوه
اووه لسم کال په جوزا کېي (می ۱۹۳۸) په کندھار کې
چاپ سوئ دیع (۴) او په دې وخت کېي لغات افغانی دخپیرونکو
دبوه مأخذ په توګه ترکندھاره هم رسیدلی و په لغات افغانی
کېي (۵) توری په هملې او سني شکل راول سوئ دی
او دا حکم چې دا لوسنی شکل دوزير محمد ګل خان ایجاد دی

تر پوښتني لاندې نیسي. البته دا خبره له امکانه ليږي نه ده چې
ارواههاد وزیر صاحب به له پېښتو سیند او دېپېټوژې ليارپېرته په
نورو ليکنو کې داشکل ايجاد کړئ وي مګر ده امکان
دایبات له پاره موږ ليکلې سند نه لرو .

دوهم کتاب می دابوسعید فضل احمدخان اثر (ګل
کومې) یا (دفره ګل) وکوت . ابوسعید فضل احمد خان
دېپېسور دمردان دسردھيرې کلې یو حساس اوپر پېښتو او
پېښونولې مین پېښون و . ګل کومې پې ۱۹۳۰ د کال
(۱۳۰۹) په جنوري کې دېمبې په خلافت پریس کې دافغان
جنرل قونسل مرحوم غلام احمدخان په همت چاپ کړي دئ
غلام احمدخان دسردار عبد القدوس خان اعتمادالدوله له
زامنونځنه دئ لوی استاد علامه حبیبی دارو ابجاد عبد الهادي خان
داوي (۱۳۴۱ ش مر) له خولې ليکي چې ۱ غلام احمدخان
دبديع ذوق محبتن و په درې ژیه پې روان نشرکېښ او په دوهم
مشروطیت کې پې به ونډه درلوده ۱۰ (۴)

گل کوهي دوزير محمد گل خان تر لومري اثر اووه کاله
دمخه او تردوهم اثر انه کاله وراندي چاپ سوي دع او (ع)
ېي په اوسيي بنه کېبلى ده . که دا شکل دمرحوم وزير صاحب
له خوا دېستو سيند او پېستو ئېي ليار ترڅريلو دمخه هم ايجاد
سوئ وي، بياهم زه ګومان نه کوم چې دهنه وخت دشرايطو او
وسايلو په پام کي نیولو سره دې ېي افبيزه په بمبېي کېي
دخلافت پريں ترکاتابنو پوري رسيدلي وي .

ديوان اخترمحمد مسمى به مرغوب الخواص مي هم پرله
واراوه دا اثر دېستو اشعارو یوه کوچنوتې مجموعه ده چې په
۱۳۵۱ قمری کال (۱۹۳۲م) د لاھور په مسلم پرنټينګ مطبعه
کي چاپ سوي ده اخترمحمد د محمدزاده خان تره کي زوي
او دکندهار او سيدونکي و ديوان ېي تر پېستو سيند او پېستو ئېي
ليار ترڅريلو په ترتیب سره پنځه او شېرىکاله دمخه خپور
سوئ دې او (ع) توري ېي په نني مروج شکل کېبلې دع .
علم کتاب چې تردا درو سرو قدیم چاپې اثر دې نصاب

افغانی نومیری او د محمد اسماعیل په قلم لیکل سوئ دعا ، ددې اثر په کتلو سره می اړکلونه په بشپړ یقین بدل سول حکمہ دا اثر دوزیر محمد ګل خان مومند تر زیږیلو شل کاله دمخه یعنی په ۱۸۹۹ م کال د (جناب معلی القاب مستر هنري بکت صاحب بهادر قائمقام انسپکټر مدارس حلقة سرحدی) په حکم دېپبور په جيل مطبعه کي چاپ سوئ دفع (دارواهنا و وزیر صاحب تولد په ۱۳۰۳ کال پېښ دعا ددغه کال لو مری ورخ د ۱۸۸۵ م کال داکټور له لسمی سره برابره ده دوزیر صاحب مرحوم دزیږیلو په کال دېعی خزانې او سنی متن په کوئنه کي استنساخ سوئ دی او نصاب افغانی دېعی خزانې د وروستي استنساخ تر نېټې شل کاله يا نونس کاله دمخه چاپ سوئ دفع .)

په دې کتاب کي (غ) توری له نني مروج شکل سره یوشان دعا د نوموري کتاب په ۵-۶ مخونوکي داسي راځلي دي: «حرف دويم م قریب المخرج است با زای منقوطه لیکن به ثقالت تلفظ و به تلفظ زای منقوطه نیز جائز است چون ځای

(زاه) بمعنی جای و مغار (زلار) بمعنی فدا . اگرچه صورت خطی حرف اول و حرف دویم در اکثر کتب افغانی بکسان دیله شده است مگر درینجا فرق کردن ضرور آمد تا خواننده تشخیص دهد مابین هردو حرف و نیز در کتب شعرای قوم خنک که در سنه بازده صد هجری نوشته شده لین طور بنظر آمده یعنی بجای سه نقطه یک همزه نوشته شده باین صورت غیر .

و درین اوراق صورت دویم مقرر گشت ۱۰

په پورتنی توضیح کي وینو چي د (غ) شکل د نصاب افغانی دمولف محمد اسماعیل ایجاد هم نه دوع بلکې د دخوکو دلیکلود په پیروی دغه شکل غوره ګنلى دعه . له ۱۱۰۰ق ۱۳۰۳ق پوري چې دیغی خزانې دورostenی استنساخ کال دعه ، دوه سوه درې کاله تیر سوې دې اودا کافې موده ده چې د (غ) شکل دې له اتكه تر کونېي یا تر ھباس کاسې پوري ورسیزی . ننصاب افغانی هنه فیصله چې د (غ) شکل په برخه رسیدلای کې پې کړي ده ، هم په شل کاله کې تر کونېي پوري

سوای . که خبره سره راهونله کرو باید ووایو او ویپی منو
چې د (غ) توری د وزیر محمدکل خان مومند ایجاد نه دی ؟
بلکي قديم دع دخیر البيان دعکسي چاپ په سريزه کي دراغلي
حکم توضیح باید داسی وسی چې د افغانستان په معاصر و
مطلوبهاتو کي د (غ) توری دوزير صاحب پر لام په دا لوستني
شكل بيا رواج سوی دع او اړواهشاد وزیر صاحب د (قدمارو)
په پېروي دغه شکل غوره کړئ دع .

او دېښت نیکه دملک یار هر شين او د شیغ اس معیل د شاعری فصه
هم یوه افسانه ثابته شي . ۱۰ زه ولیم د مطلقي بې انصافی په
ستره ګه به ورته و ګوري .

ما خلدونه

- (۱) — تفصیل بې په خیرالبيان (عکسی چاپ) سریزه دواویايم
منځ کي و ګوري .
- (۲) — زنخیری - ۴۸ - ۴۹ مخونه
- (۳) — په خزانه في المیزان ۱۷۱ منځ
- (۴) — هیماقه اثر ۱۰۲ منځ . په دې منځ کي دارواهاد وزیر
صاحب نوم ګل محمدخان مومند لیکل سوی دی چې یوه
تیروتنه ده
- (۵) — د افغانستان تاریخي پېښلیک ۲۸۰ منځ
- (۶) — جنبش مشروطیت در افغانستان ۱۴۶ منځ
- (۷) — په خزانه في المیزان ۱۷۲ منځ

دېتى خزانى د جعلیت انسانه

دېتى خزانى له راپرسىرە كېلىو سره سى دېتىنۇ او
غىرپېتىنۇ پە فرهنگى حلقو كىي بىلاپىل عكس العملونە لىدل
سوى دى . دابىير كله توند اوكلە بىا سوکە سى او زما پە خىال
سرەت بى زياتە دىبلىسى اتموسفېر مخخە افيزىمن بىكارى پە
دې ترە كىي كله دېتى خزانى د جعلیت خېرە هم لورىدل
كېزىرى . دا موضوع ماتە دىبىرى حبراتىيا ورده حكىم لەكە ما
چى دېتى خزانە فى الميزان پە باب پەخپەلە يوه ليكىنە كىي اشارە
كىرى دە، پەتە خزانە زمۇز لە كورە وتلى دە دېلىختى مخائى دادۇ
چى زما اوس دېپىل كور موادۇ نە لاس نە رسېزى او زە دې
ادىبى بېير تە هەنە وخت ور كېبىوتلىم چى زمۇز پە هىۋاد باندى
دروسانتو لو روپىالو ئاھۇن نازل سوئ و دادۇ اوس اتلىس كالە
وتلى دې زمۇز دكۈرنى دېر هەنە سېپىن بىزىرى او مىشان چى پە
دې بىرخە كىي بى زما سره مىستە كولاي سول ، ياخىرە سوى او
يالە ماھىخە پە زرگۇنۇ كېلىمترە لېرى دې . زە بە بىا هم پە دې

مبحث کي تر خپله و سه و سه مخه ولیکم .

نستخ

در انه لوستونکي خبردي چي دېتى خزانى كومه خطى/چي
اوسموز په لاس کي ده دمرحوم حاجي محمداکبر هوتك په
فوjetته له هفي نسخى مخه دعباس کاسي په لاس نقل سوبى ده
(۱۳۰۳ق) چي د سردارمهردل خان مشرقي له پاره
دنورمحمدخروتى په قلم خطاطي سوبى وه (۱۲۲۵ق) د علامه
حبيبي د هغه شهادت له سخى چي د پتى خزانى د لومري چاپ
په دوه سوه درې بىم مخ کي راوري دعا حاجى
محمداکبر هوتكى له پېتى كتابلو او ادب سره مينه درلوده او
خططي او چاپي كتابو يوه بىه زيرمه برابره كېرى وه او حبيبي
صاحب ليكى چي ددغى كتابخانى زياتره مهم كتابونه اوسم
(۱۳۲۳ش) هم ليدل كېزى - د هىلې كتابخانى په باب ما له
خپلو مشرانو مخه زيات مخه اوريدلى وو او دكتابخانى مخينى
اثار مى پخپله هم ليدل او كىنلى دى حتى په دې روستيو
كلونو کي مى د حاجى محمداکبر مرحوم په خپل لاس كېبل

سوئ کتاب اربعین فی اصول الدین چې دحجه الاسلام امام
محمدغزالي عليه الرحمه اثردي، په کوته بلوجستان کي له
گران ورور حمدالله صحاف عخه ولید (ددغه کتاب يادونه
بناغلي زلمي هيواضل په بيلياتي ګلونه ۲۱۲ منځ کي هم کري
ده) دجاجي محمد اکبر له کتابخانې عخه علامه جببي مرحوم
استفاده کوله او زماسره په کندهار کي دعلامه مرحوم یو خط
خوندي و چې دجاجي محمد اکبر زوي عبدالطيف هوتك ته پې
کبلې او په هغه کي پې ډګلشن روه کتاب دامانت په توګه
محني غړښو و عبدالطيف هوتك په برتابوی هندوستان کي دير
وخت تيرکري او په هندوستانی ژيو کي پې پراخه مطالعه
درلوده او زياتره پې زده وي. هيوا ده دراتګ په وخت کي پې
زياتره هفه آثار له مخانه سره راوري وو چې دېستو او پېښو په
باب انگریزانو لیکلې یا خپاره کري وو. دې کتابونو دجاجي
محمد اکبر هوتك کتب خانې ته نوره غنۍ هم ور وبخبله. زما
اکا حاجي عبدالمجيد هوتك سړکال له کندهاره راته لیکلې وو

(داپريل پرنهمه ۱۹۹۴) چي ۱ د حاجي محمد اکبر په کتابو او
د لالکو (عبدالطیف هوتك موز پخپله کورنی کي لالکوباله
— م.ھ) په کتابخانه زه خبر او ماليدلې و چي پ—— یوه
صندوق (يخدان) کي په زپرخانه کي پراته وو او عبدالودود
هم استفاده محني کوله (مطلب بي خپل ورور ارواباد
میرزا عبدالودود هوتك دئ - م.ھ) چي محني کتابونه بي لکه
گلشن روه او تاریخ خورشید جهان او دیوه انگریزی اخبار
کلکسیون چي په هغه کي دمیونند جنگ بیانات او عکسونه وه
او دسردار محمد ایوب خان عکس ما پخپله پکبې لیدلی
او مطالعه کري مي وه او بوكتاب چي په اردوئه و نوم بي او س
راخخه هيردي خوسياسي او بين المللی اصطلاحات پکبې وه ،
عبدالودود ترجمه کوله چي دطلع افغان په خو شماره کي
نشرسوبي دي ۱ حاجي عبدالمجيد هوتك او س زموز په کورنی
کي ترتولو مشر سپين بېرىئا دئ — له دئ او زده بیانه مي
مقصد دادئ چي د حاجي محمد اکبر هوتك په کتابخانه کي

دېنې خزانې موجودیت یو انکارنه منونکی واقعیت دئ احتى حاجی عبدالمجید هوتك دخېل ماما مرحوم حاجی احمدعلی هوتك له خولې لیکي چې دغه اوستن په خزانه همافه نسخه ده چې د حاجی محمداکبر هوتك په کتب خانه کي خوندي وه داچې مه راز د ارواباسد علامه عبدالعلی اخندزاده کاکر ترلاسه رسیدلې ده ، زموږ سره دقیق معلومات نسته خو د مره ويلاقی سو چې دانسخه د حاجی محمداکبر هوتك د تبعید په وخت کې په کوئئه بلوچستان کي دده په فرمایش استنساخ سوبی ده (حاجی احمد علی هوتك د حاجی محمد اکبر هوتك مبانځوی زوي دئ - دا شخص باید د احمدعلی اخندزاده هوتك سره مغالطه نه سی)

حاجی محمد اکبر هوتك دامیر عبدالرحمن خان د پاچهۍ په سرکې کوتۍ بلوچستان ته تبعید سویا و د تبعید جريان پې داسي دئ . کله چې د میوند فاتح غازی محمد ایوب خان دکندهار په ملاعلم اخوند کلې کي د امير

عبدالرحمن خان له لاسه مانه خوري (دیوزر و دوه
سوه انه نوي یم کال دروژي میاشت) غازی محمد ایوبخان
فراریوی اوپلوبیان پی غینی دامیرپه لاس اعدامیری (عبدالرحیم
اخندهزاده کاکرد علامه حبیبالله قندھاری مشهور په جبو
اخوندزاده زوی اونور) غینی پی دنه په هیواد کی نیت او
خواره کیزی په دفعه وخت کی په کلات غلغاثی کی د هونکو
او توخو له خواهم د شیرخان توخی او شاه خان هوتك په
مشری دامیر عبدالرحمان خان په مقابل کی قیامونه کیزی او په
بیرحمی سره محبل کیزی (چې تفصیل پی په ناج التواریخ
لومړی توک یو ولسم فصل کی سته) - تر دغرو پا ځونو وروسته
په کندھار کی هوتكو مشرانو او سپن ښروته هم په کرکه کتل
کیزی او حاجی محمد اکبر هوتك چې د کندھار یو معزز
سوداگر او مخور شخص و او له بلی خوای پی د شهید
عبدالرحیم اخوندزاده له کورنۍ سره خپلوي درلوډه د
همدغی کرکي او بد نیت قربانی کیزی او کوتی بلوچستان ته

پې تبعیدوي ترخو گلونو تبعید وروسته امير ته دیوبى پېستو
حریضې په وراندي کولو سره د بخښي غوښته کوي امير بې
د بخښي فرمان صادروي د دغې منظومي عريضې او د هغې
حریضې اصل چې په یوزر و درې سوه یوولس قمری کحال بې له
امير سره د ملاقاتات په خاطر کړي وه او دواړه په پېستوژیه دي ،
د حاجي محمد اکبر هوتك له لمسی عبدالحکيم سره خوندي و
د منظومي عريضې متن بې په بيديانۍ گلونه نومي اثر بناګلي
هيوادمل خوندي کړي او د دابلي کاپي زما سره سته - د حاجي
محمد اکبر هوتك تبعید د مرحوم عبدالعلی اخندزاده
نه ده چې علامه مرحوم دي په دغه وخت کي له حاجي محمد
اکبر هوتك سره پېژندلي وي اوکه دېعې خزانې دا او سنې نسخه
هماغه وي چې زموږ دکورنۍ مشران بې خبری کوي ، نو به
دانسخه د علامه مرحوم لاس ته د حاجي محمد اکبر تر بخښي
وروسته د دوی دوو دېخوانۍ پېژندګلوي له مخي رسيدلې وي

- والله اعلم بالصواب - له دې يادونو محخه مې مطلب دادئ چې
د پتني خزانې د موجودیت په باب زمزد کورنۍ د
مشرانومتواتر روایت ترما پوري رارسیدلیع ده او د خاشې قدر
شک پکېښې نسته . هغه سپین زیري داسي کسان نه وو چې د
لومنيو شکاکانو په شان به ېې دخینو « مصلحتونو ۱ په
خاطر ايمان په ترخه کېي اينسووئا .

اومن به راسو د جعلیت خبری ته ېې اولو مری باید دا یوه
خبره ضرورو کرم چې که ادبی اثار دهفو معیارونو له مخني
و خبرل سې چې دېښې خزانې مخالفین و رخخه کار اخلي ، نو
زه په جرأت سره چلینج ورکوم چې حتی دنن ورخې لبکلې
چاپي اثار به چې ليکونکې ، د چاپ لخای او وخت ېې هم معلوم
وي - عوک راخخه اصلې ثابت نه کري او تول به جعلی
و خېږي محکه :

- ضرور به ېې کومه منه ناسمه ثبت کري وي ؟
- هرومره به ېې کومه حواله په دقت نه وي ورکري ؟

– خامنخا به بې پە صحافت او ترتیب کى گۈرمە غلطى
راغلىپى وي ؟

– گۈرمە نامانوسە كلمە او ناسى تلفظ بې راورى ئى وي ؟
– د سئواتو پە تبدىل كى بې پېسە بسويدلىپى وي او
داسى نوري پە لىسگۇنو تىروتنى او بسويدلىنى -
پە خزانە كە جعلى و بولۇ نۇ دوه امكانە دچا مخى تە

درېزىي :

– محمد ھوتىك باید جمل كىرىپى وي ؟
– ارو اشاد حىبىي باید جمل كىرىپى وي .
دلو مرىي امکان پە صورت كى باید داپوبىتنە وسى چى
دە محمد ھوتىك لە پارە بە ددغە راز جعلكارى ضرورت ئە و ؟
انگىزە بې ئە وە ؟ دېقى خزانى خىنى معلوم الحالە مخالفىن
ددغە ائىر لىكىنە دەخىنۇ « خاصو مصلحتونۇ » زىزىنە بولى .
ددغە پە اصطلاح مصلحتونۇ نوم خۇ دوى پە خىرگىند دول نە
اخلى مگر هە كسان چى پە دې بېھىر كى دەطالپى لې ئە او زىدە

سابقه لري ، پوهيزې چې ددوی مراد له مصلحتونو ځخه ځه
دې . دشاه حسین هوتك دپاچه‌هی په دوران کې خو دده راز
مصلحتونو خبره موز په هیغ تاریخ کې نه ده اوریدلې په دغه
وخت کې نه دېښتو او فارسي موضوع په اوستي مزخرف شکل
مطرح وه اونه هم دېښتو تر منع سمتی او محلې کشمکشونه
دومره شدید سربې وو چې خبره ان د ادب ساحې نه هم وتله
وي . په دغه وخت دکندهار پېښتني حکومت نه د تولولر و بر
پېښتو داميد سترګي ور او هستې تولو پې دثبات او دوام هبله
لرله په برو پېښتو کې دخوشحال خان خجک دکورني دانشمند
مورخ افضل خان خجک چې په افغانستان کې د هوتكو د دورې
معاصر مورخ دې ، په تاریخ مرصع کې دميرویس خان غلجي
حالات ليکي او دهفو په ترڅه کې زموږ ملي قاید د (بهه پېښتون)
په نامه يادوي . په هغه وخت کې دېښتو ادب دایجاد او وي
د جنراfibayi ماحول پرسر هیغ کومه خبره نه وه دېښتو تول
تاریخ او ادب دتولو پېښتو مال وو . دحدودو دغه ناولي کربسي

له بده مرغه زموز دزماني محسول دي . محمد هوتك
او معاصرينه پي نه دخه راز تنگ نظریه در لوبي او نه په هنده
وخت کي طرحة وي . ددي تولو خبرو لنديز دادئ چي د
محمد هوتك له پاره دعي خزانې دجعل له پاره هېمع راز منطق
نه سې جوري دلای .

د دوهم امکان په باب چي ٻاسيي ارو ايناد حببي صاحب
جعل کري وي ، ما د خپلي کورني د مشرانو روایتونه درنو
لوستونکو ته وراندي کرل . زه ددي خبری کولو جرات محان
ته ورکوم چي د پعي خزانې د کشف او اشاعت پر وخت
ارو ايناد علامه حببي صاحب له خپل تول فضيلت سره سره
بياهم په دې سطح کي نه و چي د پعي خزانې د متن په شان دي
دومره متتنوع اشعار او نصوص ولیکلای سې .

دېتى خزانى مخالفين
هەنە كسان چى دەغە اثر دەمەتھىياتو پە باب
ورته شکوك پىدا دى
داراز ليكوال پر دفو لاندى كەنگوريو ويشلاي سو :
لومرى - كورنى - پېستانە

۱ - هەنە خىرونكىي چى علمى مىسالىلو تە لە سانعىبىك نظرە
 گورى دەسى مخالفت شخصى او غير علمى بىنە نە لرى محكە بىن
 خىرنە هەم دستاينى ور دە - دوى تە دېتى خزانى پە متن كىي
 دنورو سلگونو متونو پە شان خىنى حل طلبە پۇستىنى پە نظر
 ورغلە ، هفو تە بىن گوئە نى يولى دە ، اعتراض بىن هەم دەمەتھىي
 دلا سېپناوي پە مقصد كرى دى ئا او لە نىكە مرغە زىاتەرە
 پۇستۇ تە بىن جوابونە موندل سوپى دى كە لە دې سەرسە بىا
 هەم خىنى جوابونە ورته دەقناعت ور نە وي ، هفۇي خەپلۇ خىرنۇ
 تە دوام ورگۈي داسى نە كۈري چى دىبى شېرىپى پە خاطر تول
 پۇستىن تىارە تە وغورخۇرى .

۲- هغه محققوين چي دعلمی مسائلو په باب عندي
قضاياونه کوي شخصي جاه طلبيو او مخالفتو ، سيمه بيزو
عقدو او محلی اختلافو پي پر قضاياونو پرده اچولي ده خپل
تور ورته سپن او دبل سپن ورته تور بسكاري بدې پر مخنگ يره
بله تکه هم زموز پر علمي تولنو او اشخاصو نازله سوي او هغه
داقهي دتيرو درو لسيزو په بهير کي زموز هيواته مارکسيستي
نظریات راو بهيدل او پرمخنگ پي تسل په نامه انترناسيوناليستي
افکار دورخني مود و گرزيدل ددغه منحظر انترناسيونالیزم تاداو
(بنست) پر روس پالني ولار و چي په سياسی ژبه پي ورته
سويعيزم وايه ، هر ځنه له طبقاني نظره کتل کېدل حتی که به
يو شاعر يا ليکوال په اقتصادي لحظه لړ ځه پرله پوري ژوند
درلود، په حاکمه طبقو کي به پي شميري او اثاروته به پي که ځه
هم دير بېکلي او عالمانه هم وو ، دفيودالي او سرمایه داري
ادبياتو په سترګه کتل د مرقي کلمه دخورا دير و تولنيزو او
علمی مسائلو له پاره پيشوند سوه لکه مرقي افکار ، مرقي

ادبيات ، مترقي تحليل ، مترقي تولنه مترقي اصول او نور . دا
حالت ترده اندازې دانحطاط درجې ته ورسيد چې يو وخت په
کنټهار کې دليسي یومسيير دهونکو په مجلس کې چې زه هم
پکېپې شامل وم ، وویل ۱ دهونکو ماحبانو ! نور نو دنيوتن په
ارتجمامي قوانينو دزده کوونکو ماخزه مه خرابوعه ، موږ مترقي
ساينس ته ارتيا لرو ! د همدغه مترقيت افیزه وه چې ملي
مسایلو او ويaronبو ته په سپکه وکتل سوه . میره هله و چې تر
نورو زيات ملي ويارني تر پهلو لاندي کري ، ملي ادبیاتو ته
دشک په سترګه وګوري ، د هيوا د تاريخ او افتخارات په نه مه
و شميري ، داسي و جيبي چې ګريا موړ د خپل ويارلي تاريخ په
اوړدو کې هېڅه نه درلودل او نه پې لرو ، دا قوم - دا ژبه - دا
وطن اصلًا دې نه دئ چې دنري د پرمخ تلونکو اولسونو په
ليکه کې و دريري ، تر ننه چې زموږ د هيوا د تاريخ او ادب په
باب هرمه ليکل سوي دي ځرنګه چې له مترقي اسلوب سره
سم نه دي ليکل سوي تول بابولالي دي ، ليکوالو له مخانه

ترائلی دی په دې دول به دفو سویتیستي فاصلانو
دترقی توب سند تر لاسه کاوه بله بله مرغه پستانه تر نورو
زيات ددي شيطاني تو طبی قرباني سول دېستو ژبي او پېتنو
دېستانو به دغه راز کسان و هملې دریع ته همکول د انسان
واعین و سنت شکن ۱، ۱ نویسنده غیر متعصب و مترقی ۱
لقبونه به ېی ورکول - دا په اصطلاح فاصلان به هم دشپېشتو پر
درخته وختل هر مه چې به پر خوله ورتلل ، ويل به ېی او
ليکل به ېی او محان به هم حق په جانب ورته بسکاره کيدی - د
پتی خزانې مخالفین چې مایېزندل ، زیارتہ ېی دطبقاتي
ادبیاتو په ور (میکروب) لرلی کسان وو .

دوهم - کورني - غیرپستانه

دوی هم پر دوو دلو ويسلای سو

۱- هفه ېی غرضه ځیرونکي دی چې نقد ېی دمسایلو دلاسه
سېینیلو په مقصد دوی ددوئ شکوکو ته جواب موئدل مه
سخت کار نه دی ځکه ادعا ېی ېی غرضانه ده .

۲- هغه متعصبین او تنگ نظره کسان دی چې غالبا پې
دنورو په لمسون دهیواد دملې یووالی دکمزوری له پاره ليغې
رافېتني دې - دا پېښتون دېښنه عناصر چې هر ځه ليکي با ولېي
مراد پې یوازي او یوازي له پېښتو سره دېښني ده . دوی د
ثور تر فاجعې دمڅه له پېښني فرهنګ سره خپل مخالفت
دالفاظو په پوښن کې ځرګنداوه ، خو تر هغه وروسته پې په
هیواد کې دته او له وظنه بهر په تیره بیا دهجرت په محیط کې
دڅلوا زهرو د شیندلوا له پاره زمينه مساعده ولیدل ځکه پېښي د
آن دپاسه ، چاپخانې په پېڅر ، بې مسئولیتی تر حد تبری ،
تحریکونه او تشویقونه تر اندازې زیات وو . دکلونو کلونو
عقدې رابرسیره سوې ، دخراسان بازی میدان تود سو ،
دکلکاتني حیب الله دورې ته نزدې و چې دافغانۍ رنسانس نوم
ورکول سې ، ملي اتلان پې خاینان وبلل ، دیوه اوبل زمامدار
دظللم او زورزیاتي په خاطر پې تول اولس ته سپکي سپوري پېل
کربې ، بې له دې چې عواقبو ته پې خیبر سې هر ځه پې ولیکل -

چي په دي لر کي دېي خزانې محتويات هم له پامه ونه لوپيدل
 او وغندل سول. په دي برخه کي ما دحیرانشیا خبره داده چي
 پېښتني خسد کمپاین ته په هیواد کي دننه درو سپالو او چېي
 عناصره له خوا او له هیواده بهر د اسلامي افراطیونو له لوري
 لمون و هل کيده خو چي ليکنو او داستدلal طرز ته پې خوک
 گوري فکر کوي چي له یوه مغز مخخه راوتلي افکارتر مشوري
 وروسته په یوه واحد قلم ليکل سوي دي !

په پېښتونخوا کي

اـ ۱ـ هـ فـهـ پـيـاوـريـ مـحـقـقـيـنـ اوـ عـيـرـونـكـيـ دـيـ چـيـ هـدـفـ بـيـ
 دـېـښـتـنـيـ تـارـيـخـ اوـ اـدـبـ سـېـنـلـ اوـ رـاـژـونـدـيـ کـوـلـ وـ اوـ دـعـاـ.
 هـغـوـيـ نـهـ بـوـازـيـ پـعـيـ خـزـانـېـ تـهـ پـهـ اـنـقـادـيـ نـظـرـ کـتـلـيـ بلـکـيـ
 دـېـښـتـوـ اـدـبـ اوـ پـېـښـتـنـيـ تـارـيـخـ زـيـاتـرـهـ مـوـجـودـ اـثـارـ پـيـ دـكـرهـ کـتـنـيـ
 پـهـ مـعـيـارـ کـتـلـيـ اوـ عـيـرـلـيـ دـيـ . دـدوـيـ دـخـيـرـنـوـ پـهـ نـتـيـجـهـ کـيـ
 دـېـښـتـوـ ژـيـ اوـ اـدـبـ دـتـارـيـخـ دـيـرـيـ تـيـارـېـ بـرـخـيـ روـهـانـهـ سـوـيـ دـيـ
 دـدوـيـ سـعـيـ مشـکـورـيـ دـيـ ، نـظـرـ بـيـ دـرـنـاـوـيـ وـرـ دـعـاـ ، پـرـ

کره کتنو بې بناسوی استنتاجونه دېپتو ادب دتاریخ دېشپرتابا له
پاره خورا زیات اهمیت لري .

۲. هغه پېستانه ورونه چي له بده مرغه دسیمه بیزو تنگ
نظریو او بیخایه جاه طلبیو په دام بند سوی دی دوی د پېستو
ادب موجودیت ته دېپبور تر محلو دی په هاخوا قابل نه دی .
لکه عینی عظمت طلبه افغانان چي پېستونخوا ته دخل جاگیر په
ستړکه ګوري ؟ دا جریان که دلته دی که هلت، پېستو او پېستو
ژبی ته تر اندازې زیات تاوونه پېښوی - روہسان ، خوشحال ،
امیرکرور ، شیخ اسعد ، پسکارندوی ، رحمان بابا ، حمید ،
پیر محمد کاکر ، کاظم خان شیدا دنولو پېستو ګډی ويارني دی .

بېړنۍ مخالفین او ختیغ پوهان

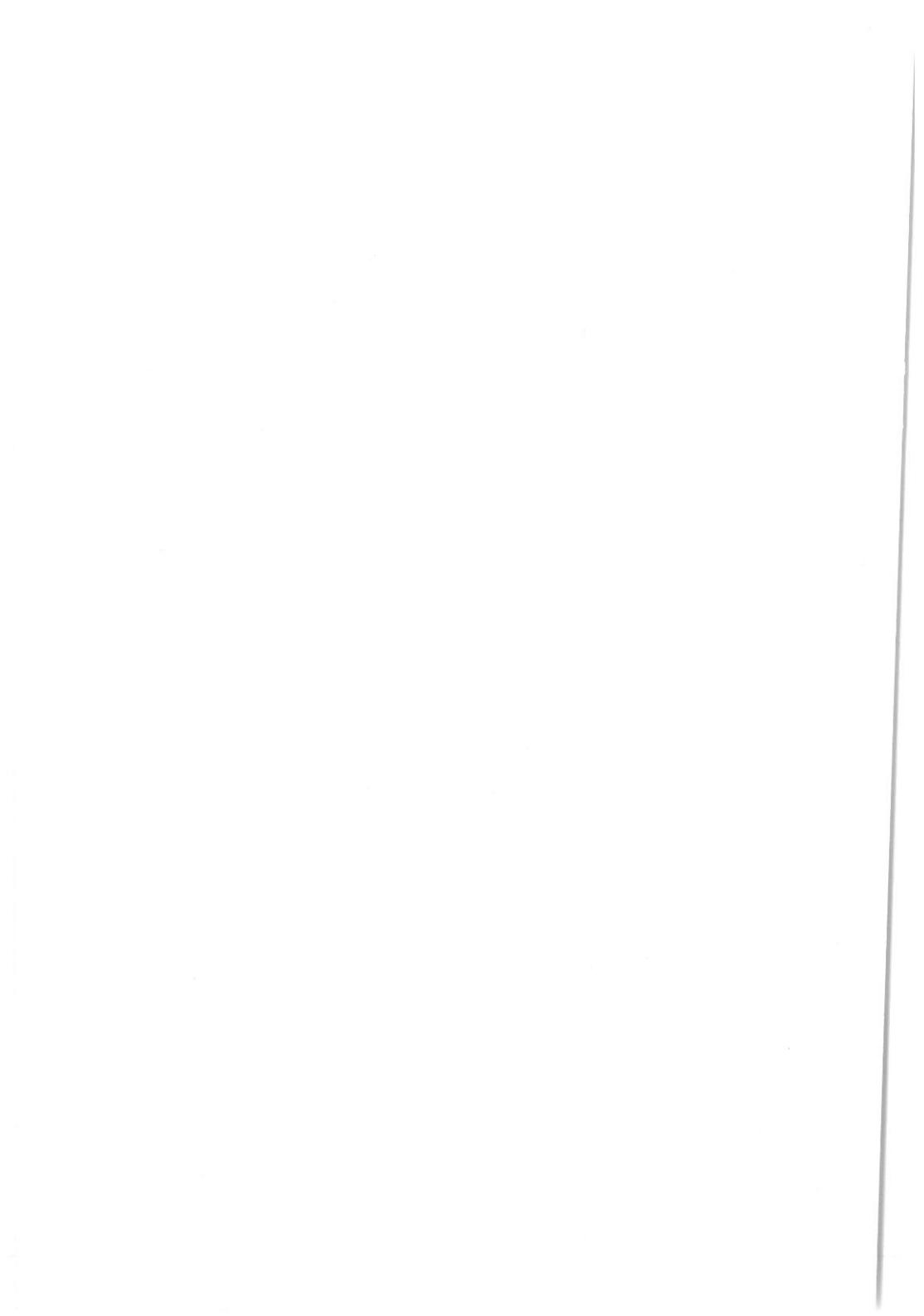
په بېړنیو کسانو دیادونی ور شخص نارویژی
ختیغ پوهه مارګنسترن و چي په دائرة المعارف اسلام (طبع
لندن - ۱۹۶۰ م) کي بې دېټي خزانې داصالت په باب

شکوک هېرگند کرل او وروسته چې بیا زیاتره اعتراضونه
دېھرنېبو محېرونکوله خواسوی دې ، منشاء بې هماغه
دمارگنسترن لېکته وه . ددغه نولو شکونو او مخالفتونو علمي
او منطقې جوابونه اړواهند علامه حبیبی دېعی خزانې په دريم
چاپ (افست چاپ) کې ورکري دې چې بناګلي لوستونکي
دې بې هوري وګوري . ترکومه حایه چې زما معلومات دې
زیاتره دفعه بناګلي معتبرضین په خپلو وروستيو لېکنوکي زما د
استاد پوهاند زيار صاحب خبره ۱ له خپلو پخوانېو خربېو

لويدلي وو ۱۰

دمخالفتونو دوهمه ځې د جهاد او هجرت په شرایطو کې
رامنځ ته سوه او په اصطلاح دوهم وار زاره دول ته لرگى
واچول سو او من چې زه په امریکا او غرب کې دېعی خزانې په
باب کوم عکس العملونه وینم (د تائید او تردید په دارو
شکلونوکي) ، منشاء بې زیاتره د هيواو په روان سیاسي
کړکېج کې موندل کېداي سی - علمي محېرنو ته چې د سیاست

میکروب ننوت ، باور و کریا چی دیری ناولی نتیجه خنی
راوزی .

دلیکونکی نور اثار

۱ - پاشلی ویناوی - د مولوی صالح محمد هوتك

ترتیب ، سریزه ، تحشیه او تعلیقات - چاپ ۱۳۶۹ اش

۲ - سرآهنی اوښکی - د شعرو مجموعه - چاپ ۱۳۶۹ اش

۳ - دميرزا احنان بارکزی دبوان - ترتیب ، تصحیح سریزه ،

مقابلہ ، تحشیه او لغتنامہ - چاپ ۱۳۷۰ اش

۴ - میرزا عبدالودود هوتك - چاپ ته تیار

۵ - بشکار او کندھار - چاپ ته تیار

۶ - احمد شاهی کندھار - چاپ ته تیار

۷ - پښتنی قبیلی او روایتی شجري - تر چاپ لاندی

۸ - بحرالعلوم - د دوست محمد خنک - لومړی توک

ترتیب ، تصحیح ، سریزه او حاشیې - چاپ ته تیار

۹ - خیرالبيان او دریم قرائت یې - چاپ (گد هیواد)

۱۰ - د ملا امیر دبوان - ترتیب او سریزه - چاپ ته تیار

۱۱ - دغره او د وره - (ژوند لیک) ناچاپ

۱۲ - دزره ایشناو - د شعرو مجموعه - ناچاپ